

LIBERTAS

Nr. 54

Februar 2013

Anarkokapitalisme

Anthony de Jasays ordnede anarki

Otto Brøns-Petersen

Begrundelser for ejendomsret hos D. Friedman og Hoppe

Jens Emil Eistrup

Xenofanes som frihedstænker

Ryan Smith

Anonyme markeder. Et eksempel på statsløs kapitalisme

Lasse Birk Olesen

Uden for tema

Statsfejl i miljøpolitikken

Karl Iver Dahl Madsen

Individer, institutioner og politik uden romantik - James M. Buchanan (1919-2013)

Casper Hunnerup Dahl

Boganmeldelser

Philipp Bagus: *The Tragedy of the Euro*. Af Kristian Bergqvist

Yaron Brook and Don Watkins: *Free Market Revolution*. Af Annie Vinther Sanz

Daniel Kahnemann: *Thinking Fast and Slow*. Af Anders Kruse Olesen

Den synlige hånd

Ytringsfrihed, men...

Johan J.R. Espersen

Indhold

Temaindledning: Anarkokapitalisme.....3
Johan J.R. Espersen

Anthony de Jasays ordnede anarki.....6
Otto Brøns-Petersen

Begrundelser for ejendomsret hos David
 Friedman og Hans-Hermann Hoppe.....11
Jens Emil Eistrup

Xenofanes som frihedstænker.....17
Ryan Smith

Anonyme markeder. Et eksempel på statsløs
 kapitalisme.....22
Lasse Birk Olesen

Uden for tema:

Statsfejl i miljøpolitikken.....24
Karl Iver Dahl Madsen

Individer, institutioner og politik uden roman-
 tik - James M. Buchanan (1919-2013).....31
Casper Hunnerup Dahl

Boganmeldelser:

Philipp Bagus: *The Tragedy of the Euro*.....40
Kristian Bergqvist

Yaron Brook and Don Watkins: *Free Market
 Revolution*.....42
Annie Vinther Sanz

Daniel Kahnemann: *Thinking Fast and
 Slow*.....44
Anders Kruse Olesen

Den synlige hånd:

Ytringsfrihed, men...48
Johan J.R. Espersen

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet *Libertas*, som udgives af selskabet Libertas,
 er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri
 markedsøkonomi og personlig frihed.

Tidsskriftet *Libertas* postomdeles til abonnenterne.

Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Offentliggjort materiale – signeret eller usigneret –
 udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens
 eller medlemmernes holdninger.

For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Redaktion

Torben Mark Pedersen (ansv.)
 Rune Toftegaard Selsing
 Rasmus Fonnesbæk Andersen
 Johan J.R. Espersen
 Casper Hunnerup Dahl
 Ryan Smith
 Jens Emil Eistrup

Redaktionen kan kontaktes på:
 torbenmarkp@hotmail.com

Temaindledning: Anarkokapitalisme

Temaet for dette nummer af Libertas er anarkokapitalismen. Anarkokapitalismen er kort fortalt en retning inden for anarkismen, der advokerer for afskaffelse af staten til fordel for et fuldstændig frit marked.

Anarkokapitalismen er besnærende for de fleste liberale. Vi konfronteres hver dag med den endeløse strøm af elendighed og grusomhed som alverdens stater forårsager. Alene i det 20. århundrede myrdede stater godt 100 mio. mennesker, enten i krig, koncentrationslejre eller menneskeskabt hungersnød. I den sammenhæng kan den danske velfærdsstat fremstå som et lille smørhul. Men end ikke den danske stat er uden negative konsekvenser: Hårdt tjente indtægter omfordeles, offerløs kriminalitet straffes, og forbud og påbud vedtages. Alt sammen efter 179 herskeres forgodtbefindende. Og selvom det uden tvivl er muligt at trække den danske stat i en mere liberal retning, så vil staten altid have visse omkostninger, sociale såvel som økonomiske. Mange liberale betragter disse omkostninger som et nødvendigt onde. Men hvad nu, hvis de faktisk er et *unødvendigt* onde, som vi blindt accepterer på grund af manglende fantasi? Dette spændende spørgsmål stiller anarkokapitalismen.

I *Anthony de Jassays ordnede anarki* præsenterer Otto Brøns-Petersen Anthony de Jassays kontraktteoretiske anarkisme. De Jassay fremfører ifølge Otto Brøns-Petersen tre grundlæggende argumenter for anarkismen. For det første er det ikke nødvendigt med en stat for at løse problemet med kollektive goder; for det andet vil der ikke enstemmigt kunne dannes en liberal minimalstat i naturtilstanden; og endelig er den liberale minimalstat hverken robust eller stabil. Det er altså ikke anarkokapitalismen, men den liberale minimalstat, som er utopisk og urealisabel.

Anarkokapitalismen adskiller sig fra de fleste andre former for anarkisme ved at lægge stor vægt på privat ejendomsret. Jens Emil Eistrup beskriver i *Begrundelser for ejendomsret hos David Friedman og Hans-hermann Hoppe*, hvordan ejendomsretten i den anarkokapitalis-

tiske tradition oftest forsvares enten ved at henvise til de positive konsekvenser, der følger af retten til ejendom, eller ved at udlede ejendomsretten som en konsekvens af individets ret til egen krop. Jens Emil Eistrup behandler i særdeleshed David Friedman og Hans-Hermann Hoppes argumenter for anarkokapitalisme, der hver især repræsenterer de to forskellige anarkokapitalistiske tilgange til ejendomsret.

I *Xenofanes som frihedstænker* fremsætter Ryan Smith på baggrund af Xenofanes' rejser i den antikke verden tre udfordringer for anarkokapitalismen. Ifølge Xenofanes relativiserer mennesker viden og moral, og de fralægger sig ansvaret for deres eget liv. Da disse træk er evolutionært betingede, gør de sig ifølge Ryan Smith også gældende i dag, og det skaber alvorlige problemer for virkeliggørelsen af anarkokapitalismen.

Lasse Birk Olesen beskriver i *Anonyme markeder: Et eksempel på statsløs kapitalisme*, hvordan sorte markeder på internettet kan fungere helt uden håndhævelse af regler, så længe der eksisterer et velfungerende omdømmesystem. Det peger ifølge Lasse Birk Olesen i retning af, at centraliseret og fysisk lovhåndhævelse, oftest udført af en statsmagt, vil være mindre nødvendig i fremtiden.

Uden for tema kan man finde *Statsfejl i miljøpolitikken* skrevet af Karl Iver Dahl Madsen. Karl Iver Dahl Madsen viser med eksempler om fiskeri, vandmiljøpolitik og klima, hvordan for meget og for dårlig stat faktisk ødelægger det formål, man gerne vil gavne. Det bedste, der derfor kan ske for miljøet, er økonomisk vækst, udvidelse af den private ejendomsret til naturen og indførelse af forvaltningsformer, der belønner en god indsats for naturen og miljøet.

Den amerikanske økonom og Nobelprismodtager, James M. Buchanan, Jr., døde i januar 2013, og Casper Hunnerup Dahl skriver om en række af Buchanans vigtigste bidrag til Public Choice og konstitutionel økonomi.

Som sædvanlig indeholder Libertas også en række boganmeldelser: Kristian Witt Bergquist anmelder Phillip Bagus' *The Tragedy of the Euro* om den politiske og økonomiske udvikling i Europa siden Anden Verdenskrig. Annie Vinter Sanz anmelder Yaron Brook og Don Watkins' *Free Market Revolution*, der med udgangspunkt i Ayn Rands objektivisme leverer skyts mod antikapitalister. Og endelig anmelder Anders Kruse Olesen Daniel Kahnemans *Thinking, Fast and Slow* om beslutningstagen under usikkerhed.

God læsning!

På vegne af redaktionen,

Johan J.R. Espersen

Nye redaktionsmedlemmer

Libertas har fået nye medlemmer i redaktionen. Henrik Gade Jensen er trådt ud, og indtrådt er Johan J.R. Espersen, Casper Hunnerup Dahl, Ryan Smith og Jens Emil Eistrup. De udgør nu redaktionen sammen med Rasmus Fonnesbæk Andersen, Rune Toftegaard Selsing og Torben Mark Pedersen.

En stor tak til Henrik Gade Jensen for hans indsats i redaktionen på et vanskeligt tidspunkt, hvor vi forsøgte at genoplive Libertas med tre faste, årlige udgivelser.

Ændringer i layout

Typografien er fra og med dette nummer ændret fra Arial Narrow til Calibri og fra 11 til 10,5 pt. skrift.

Anthony de Jasays ordnede anarki

For langt de fleste moderne liberale er staten et nødvendigt onde. For enkelte som Holcomb er staten et uundgåeligt onde, som godt kunne undværes, men ikke kan forhindres i at opstå. For Anthony de Jasay er staten derimod hverken nødvendig eller uundgåelig: Det er ikke ordnet anarki, men den liberalistiske minimalstat, som ifølge ham er utopisk og urealisabel.

Af Otto Brøns-Petersen

De Jasay er ikke den bedst kendte moderne liberalistiske tænker. Men få, hvis nogen moderne har opstillet en mere elaboreret og komplet politisk filosofi end ham. Og nogen naiv filosof er han ikke. Han er velbevandret i spilteorien og social choice-teoriens dilemmaer og får i bemærkelsesværdig grad adresseret de udfordringer, som nutidig politisk-filosofisk tænkning inden for disse rammer skaber. Det gør ham meget svær at komme uden om.

Det betyder til gengæld også, at jeg her må koncentrere mig om hans essentielle kritik af minimalstaten og af politik som sådan og lade resten ligge.

Buchanans stat

For at forstå de Jasays verden kan det være værd at begynde med James Buchanans. Det er i høj grad netop Buchanans kontraktarianske politiske filosofi, som er udgangspunktet – og angrebepunktet – for de Jasay. Men de Jasay mener, at den samme kontraktarianske tilgang mere eller mindre præger politisk tænkning fra Aquinas over Hobbes, Locke, Rousseau og Kant til moderne forfattere som Rawls, Hayek, Nozick og altså Buchanan, uanset deres betydelige indbyrdes forskelle.

Buchanan og de Jasay begynder samme sted:

To the individualist, the ideal or utopian world is necessarily anarchistic in some basic philosophical sense, Buchanan (1975, 7.1.6.)

De tager udgangspunkt i de ønsker og mål, individer nu engang har. Det er den eneste relevante, ikke arbitrære målestok, politisk filosofi kan anvende. Buchanan var eksplicit paretianer: Vi kan kun sige, at en tilstand X er bedre end en tilstand Y, hvis mindst en person hellere vil have X, og hvis ingen foretrækker Y. Derimod krænker det individualismen at sige, at X er bedre end

Y, hvis nogen rent faktisk foretrækker Y. Paretos princip om, at en forbedring kun er en forbedring, hvis mindst én stilles bedre, uden at nogen stilles ringere, var efter Buchanans opfattelse et minimalt normativt kriterium. de Jasay mener dog at kunne fremkomme med en endnu mindre normativt tynget begrundelse for individualisme, men under alle omstændigheder bør individer efter deres opfattelse som udgangspunkt betragtes som suveræne.

Statens definerende karakteristikum er, at den alene har legal adgang til med vold at tvinge nogen mod deres vilje. Det er derfor, at et samfund helt uden stat er en ideal liberal utopi. Der skal løftes en bevisbyrde for staten. Hvis der skal være en stat, skal den være i borgernes interesse. Men efter Buchanans opfattelse vil det også netop være tilfældet, at vi vil foretrække at etablere en stat, hvis den ikke fandtes. Han er enig med Hobbes i, at livet i en anarkisk tilstand, "naturlilstanden", er "ensomt, fattigt, modbydeligt, brutalt og kort". Det skyldes, at naturlilstanden er et Fangernes Dilemma-spil, hvor der er en individuel gevinst ved at angribe andre, men hvor alle stilles bedre ved at tvinges til at holde fred. Freden er et kollektivt gode, som markedet ikke kan levere. Havner man i et Fangernes Dilemma-spil, er der en gevinst ved at få en udefrakommende aktør til at påtvinge én at samarbejde. Paretokriteriet om, at ingen må stilles ringere, er altså opfyldt.

For Hobbes er freden det eneste kollektive gode, og det kan kun sikres effektivt ved et hårdhændet diktatur, hvor suverænen i sin egen interesse sikrer freden, fordi det kan presse flere ressourcer ud af borgerne. Locke brød med Hobbes i vurderingen både af livet i naturlilstanden og af behovet for en enevældig hersker til at sikre freden. Tværtimod var det for Locke kun i individernes interesse at underkaste sig staten frem for at

leve i naturtilstanden, hvis staten er begrænset til at sikre individuelle rettigheder. Buchanan var grundlæggende enig med oHHobbes' vurdering af naturtilstanden, men konkluderede som Locke, at staten bør begrænses til kun at løse de opgaver, som den med fordel kan varetage. Det er udover freden også at tage sig af andre kollektive goder. Statens legitimitet forsvinder, hvis den derimod anvender sit magtmonopol til andet, f.eks. at påtvinge borgerne en bestemt livsstil, forhindrer dem i at foretage frivillige transaktioner og indgå kontrakter eller omfordeler fra den ene til den anden. Som grundlægger af public choice-disciplinen i økonomisk teori – en indsats der skaffede ham Nobelprisen i 1986 – var Buchanan ikke blind for risikoen for, at staten kan blive misbrugt. Tværtimod må politiske beslutningstagere forventes at optræde lige så egenlyttigt som økonomiske aktører; det er trods alt de samme mennesker. Buchanan foreslog derfor en lang række konstitutionelle bindinger – kvalificerede flertal, magtdeling og lignende – til at tøjle Leviathan (det store dyr, der er Hobbes uromantiske betegnelse for staten). Kun en sådan konstitutionelt begrænset minimalstat kan sikre borgernes frihed. Alternativet er tvang, enten på privat initiativ i naturtilstanden eller institutionaliseret fra den utilstrækkeligt begrænsede stat.

Det hører med, at Buchanan ikke ser springet ud af naturtilstanden til som en faktisk beskrivelse af, hvordan staten oprindelig er blevet skabt. Det er tværtimod et tankeeksperiment, der skal overbevise os om, hvilken stat vi bør etablere, hvis et "window of opportunity", et "konstitutionelt øjeblik", pludselig viser sig – som ved den amerikanske uafhængighed i 1776.

De Jasays grundlæggende påstande

I 1985 læste Buchanan en annonce for en bog i The Times litteraturtillæg. Han havde aldrig hørt om forfatteren, men valgte at anskaffe den alligevel. Det viste sig at være en ret usædvanlig bog, som han gav en meget anerkendende anmeldelse. Forfatteren var den ikke mindre usædvanlige de Jasay, der havde ladet sig førtidspensionere fra et job som investeringsrådgiver for at skrive den. Han var oprindelig ungare, født der i 1925, men havde efter den kommunistiske magtovertagelse taget flugten til Vesten, hvor han blev uddannet som økonom og i en periode underviste på Oxford, indtil han i 1962 skiftede karrierespor til den finansielle sektor.

Bogen var *The State*, og Buchanans anerkendende modtagelse af den skyldtes ikke, at han var enig. Han så den derimod som et særdeles kvalificeret forsøg på at undsige logikken bag Buchanans kontraktarianske stat. Og Buchanan havde brug for sådanne forsøg, fordi

han måtte kunne tilbagevise ethvert ræsonnement om, at det er i nogens interesse at forblive i naturtilstanden – på samme måde som en bokser har brug for en stærk modstander for at bevise sin overlegenhed. Spørgsmålet er bare, om det lykkedes at tilbagevise de Jasay. Eller om modstanderen ender med at slå mesteren i gulvet.

I *The State* forfølger de Jasay et kontrafaktisk tankeeksperiment. Hvis staten var én person, hvad ville den da gøre. Formålet er at vise, at staten med stor sandsynlighed ville sætte sig ud over eventuelle bindinger. Man kan godt i en periode tøjle den med konstitutionelle bindinger, men det vil føre til, at den vil forsøge at købe sig til støtte med de ressourcer, den kan tvinge ud af borgerne, ikke at den vil holde sig inden for den udstukne ramme. Det er de Jasays billede på, hvorfor de moderne vestlige samfund næsten alle har udviklet sig fra konstitutionelle stater til rent seeking-societies med omfattende beskatning og omfattende overførsler mellem borgerne.

"The State" er blevet fulgt af en række værker med sigende titler som *Against Politics* og *Before Resorting to Politics*. Forfatterskabet udfolder et særdeles komplekst sæt af argumenter for, hvad jeg her vil reducere til at kalde hans tre grundlæggende påstande for ordnet anarki (det er ikke mindst i *Social Contract, Free Ride* (1989) man finder dem behandlet samlet, men de løber gennem forfatterskabet):

1. Det er ikke nødvendigt med en stat for at løse

- problemet med kollektive goder.
2. Der ville ikke være enstemmig tilslutning til at danne en minimalstat i naturtilstanden¹
 3. Minimalstaten er ikke robust og stabil.

Lad os se på de tre påstande hver især i baglæns orden.

Er minimalstaten robust?

Den måske stærkeste af de tre er den tredje – at minimalstaten ikke er robust og stabil. De Jasay argumenterer grundlæggende for, at statens monopol på magt også kan anvendes til at tilsidesætte eventuelle konstitutionelle begrænsninger. En forfatning er efter hans opfattelse "et kyskhedsbælte, hvor nøglen altid er inden for rækkevidde" (de Jasay, 1997). Enhver politisk beslutning indeholder et element af omfordeling. Det gælder også kollektive goder, hvor fordelingen af finansieringen hurtigt bliver omfordelingsspørgsmål. Den eneste regel, som kunne sikre, at ingen ender med at blive ringere stillet, er enstemmighed, dvs. at udstyre hver enkelt med en veto. Men hvis en sådan enstemmighed kunne opnås ved konkrete politiske beslutninger, ville der ikke være brug for staten til at producere kollektive goder til at begynde med.

Problemet med enstemmighedsreglen er det såkaldte "hold-out"-problem: At hver enkelt har et incitament til at udnytte sin veto til at presse citronen maksimalt og dermed gøre det meget vanskeligt at forhandle. Buchanans mente derfor, at konkrete politiske beslutninger bør træffes med mindre end enstemmighed, det vil sige kvalificeret flertal. Men dermed er der også, ifølge de Jasay, givet adgang til, at staten kan tvinge nogen mod deres vilje (uanset om alle på forhånd måtte have accepteret dette ved vedtagelsen af en forfatning). Og så er vejen åbnet for, at staten bliver brugt til at omfordele fra nogle til andre.

Der kan forsøges indsat "checks and balances", men problemet med, hvem der vogter vogterne, går for de Jasay i uendelig regres. I sidste ende synes det svært at komme uden om, at opretholdelsen af minimalstaten er behæftet med principielt helt de samme problemer som en anarkisk orden, se Brøns-Petersen (2003).

De Jasays argument er dog ikke alene teoretisk, men støtter sig også på den historiske erfaring fra samtlige de lande, som har fået forfatninger – fra USA's forfatning fra 1789 til i dag. Overalt er staterne svulmet.

Staterne er ikke bare vokset i takt med den uset kraftige økonomiske vækst; deres andel af økonomierne er blevet øget mange fold de sidste hundrede år. Den mest effektive begrænsning på staten har historisk set ikke været forfatninger, men "ureguleret" polycentrisk

magtstruktur med konkurrence f.eks. mellem fyrster og kirken samt – navnlig i USA's tilfælde – en åben grænse mod vest.

Hvad ville vi vælge i naturtilstanden?

Det pudsige ved kontraktarianske teorier er, at de alle er enige om, at vi i naturtilstanden alle ville vælge den samme forfatning, men at de er særdeles uenige om, hvilken forfatning det ville være. Hobbess mente som sagt, at frygten for kaos nødvendigvis ville føre til valget af enevælde, mens Buchanan peger på minimalstaten. John Rawls (som dog ikke er kontraktarianer i snæver forstand, men ikke desto mindre betjener sig af en hypotetisk kontrakt alligevel) mente, at frygten for at blive det dårligst stillede individ ville dominere, og at vi derfor ville vælge den kontrakt, som maksimerer nytten for det dårligst stillede individ. Det ville efter hans opfattelse føre til valget af noget, der groft sagt svarer til den moderne velfærdsstat.

Der er altså teorier til at udspænde hele mulighedsrummet for politiske autoriteter. Det skal med det samme noteres, at det ikke behøver at underkende den kontraktarianske tilgang – i princippet kunne én af tilgangene være den rigtige og de andre forkerte. De Jasays argumentation bygger da heller ikke på teoriernes mangetydighed, men derimod på at gennemføre sit eget tankeeksperiment. Og med streg under eksperiment. Han er enig med Hume i, at i virkelighedens verden er staten ikke opstået ved enighed, men gennem erobring og tvang.

Hvis vi alligevel forestiller os, at vi befandt os i naturtilstanden – eller en anden position, hvor vi skulle vælge en forfatning – hvad ville vi så vælge, hvis vi var uvidende om (som hos Rawls) eller usikre (som hos Buchanan) på vores placering i det postkontraktuelle samfund? Den manglende viden skal sikre enighed, fordi vi ellers hver især ville foretrække den forfatning, som passede til vore forskellige interesser. De Jasay argumenterer imidlertid for, at selv om vi er mere eller mindre uvidende om vore personlige karakteristika postkontraktuelt, så vil vi kunne opstille en sandsynlighedsfordeling. Et flertal vil forvente at have en chance for at havne i en flertalsposition, og hvorfor skulle det så afskrive sig muligheden for at omfordele fra mindretallet? Derfor vil valget ifølge de Jasay ikke falde på minimalstaten.

Der synes dog at være en afgørende svaghed ved dette ræsonnement. Det hviler på en præmis om, at den sandsynlige gevinst ved at være en del af flertalskonstellationen i en omfordelende stat er større end gevinsten ved at være en gennemsnitlig borger i en minimalstat. Men jo bedre flertallets medlemmer kan identificere sig selv i naturtilstanden, desto bedre kan mindretallet

også gøre det. Og det vil være villig til at indbygge en kompensation til flertallet i kontrakten for at undgå at blive ramt af omfordelingen. Vil kompensationen være stor nok? Ja, under forudsætning af, at minimalstaten er blot marginalt mere produktiv end omfordelingsstaten og naturtilstanden, vil der være et overskud at gøre godt med.

Hvad kan da forhindre, at minimalstaten bliver valgt? Spørgsmålet er i virkeligheden ikke blot relevant i forhold til en tænkt situation i naturtilstanden, men er konstant aktuelt i den forstand, at vi alle altid befinder os i en potentielt kontraktuel fase: Vi står altid over for muligheden for at indgå en aftale om en forfatning – uanset om vi befinder os i naturtilstanden eller i en hvilken som helst anden tilstand. Hvis vi for en stund stadig forudsætter, at minimalstaten er den mest produktive, vil det altid være muligt for vinderne at kompensere taberne.

Der er imidlertid også transaktionsomkostninger forbundet med at etablere en forfatning eller samfundsorden. Det må antages at gælde, uanset hvilken tilstand vi begynder i, hvad enten det er naturtilstanden, en konstitutionelt funderet stat eller en ikke-konstitutionel en. Transaktionsomkostningerne må desuden antages at være formidable – trods det store potentiale er det ikke lykkedes nordkoreanerne at etablere en forhandlingsløsning om et mildere regime. Der er i det hele taget få eksempler på sådanne transaktioner.

Der er ingen grund til at forvente, at transaktionsomkostningerne er væsentligt mindre i naturtilstanden end i så mange andre regimer. Dermed er det primære problem, om der overhovedet ville blive valgt en kontraktmæssig vej ud af naturtilstanden.

Buchanan er ikke blind for denne problemstilling. Tværtimod er han optaget af, at konstitutionelle optioner er “windows of opportunity”, der normalt ikke er åbne, men historisk kan opstå mere eller mindre tilfældigt, som f.eks. da den amerikanske uafhængighedskrig brød ud. Transaktionsomkostningerne kan da midlertidigt være lave nok. Er transaktionsomkostningerne derimod hverken komplet prohibitive eller fraværende, afhænger valget af, hvilket af de alternativer, transaktionsomkostningerne tillader, der er mest produktive. Det giver altså en meget opportunistisk tilgang. Det svarer til, at man ikke nødvendigvis altid spiser sin livret, når man er på restaurant, men vælger den bedste ret på det menukort, der nu en gang er.

Men under forudsætning af, at minimalstaten er den mest produktive tilstand, må det forventes, at der i et

sådan midlertidigt fravær af prohibitive transaktionsomkostninger vil blive valgt en minimalstatsforfatning. Det er muligvis rigtigt, at transaktionsomkostningerne er større ved at skulle blive enige, når aktørerne har en formodning om deres postkontraktuelle identitet, fordi det så kan være nødvendigt med kompensationer, men det gør det stadig ikke mere sandsynligt, at en ikke-minimalstat skulle blive valgt (såfremt den er mest produktiv²).

de Jasays to øvrige påstande kan derimod godt påvirke, om minimalstaten ville blive valgt selv i fravær af transaktionsomkostninger. Er minimalstaten ikke robust og stabil, og kan der produceres kollektive goder under ordnet anarki, bør vi ikke forvente, at naturtilstanden vil munde ud i en minimalstat – tværtimod kan “valget” være ordnet anarki. Som allerede noteret, har de Jasay en pointe i kritikken af minimalstatens stabilitet. Tilbage står spørgsmålet om mulighederne for at producere kollektive goder i naturtilstanden.

Kan ordnet anarki frembringe kollektive goder?

De Jasays argument for, at der vil kunne produceres kollektive goder i naturtilstanden er langt og komplekst, og derfor er det her kun muligt at skitsere nogle grundlæggende pointer. For det første hævder de Jasay, at der ikke er noget grundlæggende problem ved kollektive goder³ i sig selv. Det afgørende er, om de, som nyder godt af godet, kan udelukkes fra at benytte det. Kan de ikke det, er der et problem, uanset om godet er kollektivt eller privat. Vi har i høj grad vænnet os til, at der ikke sker eksklusion ved goder udbudt af det offentlige (uanset om goderne er kollektive eller private), mens der normalt er eksklusion på private markeder. Det bør imidlertid ikke forveksles med, om der er et grundlæggende eksklusionsproblem eller ej. Der er eksklusion i en butik, sådan at kunder, der ikke vil betale, bliver stoppet i kassen. Der er typisk ingen sammenhæng mellem betaling og brug af en offentlig park. Men man kunne godt ekskludere ikke-betalere fra at bruge parken; det er f.eks. hvad Tivoli gør. Og man kan tænke sig butikker uden betaling; f.eks. kan et offentligt bibliotek, som låner ud gratis, ikke løbe rundt af sig selv.

Men de Jasay må medgive, at der findes goder, hvor det er vanskeligt eller meget dyrt at ekskludere brugerne. Her er der som udgangspunkt et problem med at sikre levering af godet, fordi det ser ud til at være et Fangernes Dilemma. For enhver kan det bedst betale sig at forsøge at free-ride på de andre og ikke bidrage til betalingen. Men det resulterer i, at ingen betaler, og at godet ikke bliver produceret, selv om alle ville være bedre stillet ved at betale og få godet.

Hvis der er tale om et klassisk one-shot Fangernes Dilemma, er denne konklusion ikke til at undgå. De Jasay stiller imidlertid spørgsmål ved, om kollektive goder typisk er rene Fangernes Dilemmaer. Der kan således findes parter, som er bedre stillet ved at betale og få leveret godet, selv om der findes andre, som free-rider. I så fald minder spillet mere om Chicken (de Jasays version kaldes "Straddle"). Og i et Chicken-spil ender det med, at én viger, mens én holder banen – svarende til at nogle betaler, mens andre free-rider.

Denne situation vil især forekomme, hvis det marginale bidrag spiller en rolle for, om godet overhovedet bliver leveret. Ifølge de Jasay er der mange eksempler på, at det marginale bidrag kan spille en rolle, fordi der er et minimum for, om godet overhovedet kan siges at findes. Han eksemplificerer med en bro, som ikke har nogen værdi, hvis den sidste meter mangler, eller en vej, der vil gå i stå i en trafikprop, hvis den ikke er stor nok. Han skitserer en procedure for, hvordan et privat initiativ kunne frembringe et kollektivt gode i den situation: En gruppe af borgere – måske alle – tilbydes at deltage med en bestemt finansieringsandel. Man kommer dog kun til at betale, hvis der kommer bidrag nok. Hvis der ikke kommer finansiering nok, lægges projektet i mølpose i en betragtelig periode.

Der er to typer af problemer forbundet med de Jasays procedure. For det første er det ikke alle kollektive goder, hvor det marginale finansieringsbidrag spiller en rolle (se f.eks. Sugden 1991). Jo mindre afgørende det marginale bidrag er, desto mere sårbar er proceduren over for free-riding. For det andet vil der – når det marginale bidrag er afgørende – være et hold-out-problem. Den marginale bidragyder har i princippet vetoet, og den kan anvendes til at presse bedre betingelser igennem i forhold til resten. Ultimativt kan den marginale bidragyder presse citronen helt til det punkt, hvor resten er ligeglade med, om projektet gennemføres, dvs. hvor hele gevinsten ved det kollektive gode tilfalder den marginale bidragyder. Da endvidere alle bidragydere er marginale og derfor har vetoet, kan der være ekstremt høje forhandlingsomkostninger forbundet med de Jasays procedure. Begge problemer kan betyde, at det kollektive gode underforsynes (hvad de Jasays free-riderproblem jo erkendt lægger op til) eller slet ikke produceres.

Inden man dermed dømmes de Jasays løsning ude, er en vigtig ting værd at bemærke: *De to typer af problemer ved de Jasays procedure er præcis de samme som ved demokratiske beslutningsprocesser.*

Her vil der også være et hold-outproblem, hvis beslutningerne træffes ved enstemmighed. Ellers vil der være

et free-riderproblem i den forstand, at majoriteten kan lægge byrder på mindretallet og omfordele til sig selv på bekostning af at producere det kollektive gode. Nissen flytter med.

For en god ordens skyld kan vi også sammenligne med forsyningen af kollektive goder under autokratisk styre. Her kan autokraten under visse omstændigheder godt have et incitament til et efficient udbud af kollektive goder, men det er fordi, han betragter både disse goder og befolkningen og dens indkomster som sin ejendom. Det svarer til en bondes incitament til at beskytte sine dyr mod fremmede dyr og indbyrdes ufred. Men beskyttelsen har en pris, som samlet kan være væsentligt større end omkostningen ved et mindre udbud af kollektive goder i naturtilstanden eller en demokratisk stat.

Kollektive goder er således behæftet med problemer, uanset hvilke institutioner samfundet er baseret på. Det er kun ved helt undtagelsesvisse tilfældigheder, at kollektive goder kan leveres svarende til velfærdsøkonomiens "first-best"-principper. Dermed er vi henvist til løsninger som private substitutter, klubarrangementer samt private og offentlige procedurer med notoriske free-riding- og holdout-problemer.

Selv om man kan stille spørgsmålstejn ved to af de Jasays tre påstande, kan han altså opretholde sin fundamentale skepsis over for politiske institutioner.

Efter kampen

Den store diskussion mellem de Jasay og Buchanans positioner er næppe overstået, men mellem de to er den. Buchanan døde i januar i år, 93 år gammel. De Jasay nærmer sig de 90, og en øjensygdom har tvunget ham til at opgive flere større værker. Men hans vid og logiske skarphed udfoldes stadig på www.econlib.org, hvor han jævnlig kommenterer aktuelle begivenheder set fra Europa.

Literatur

Brøns-Petersen, O. (2003): Kan en grundlov overhovedet sikre individuelle rettigheder? *Libertas* nr. 44

Buchanan, J.M. (1975): *The Limits of Liberty*. www.econlib.org

de Jasay, A. (1997): *Against Politics*. London:Routledge

De Jasays biografi mm. findes på www.dejasay.org/

Sugden, Robert (1991): "Suckers, Free Riders and Public Goods. Book Review." *Humane Studies Review* 7, no. 1.

Noter

1 Jeg vælger at bruge "ordnet anarki" og "naturtilstand" synonymt. Det er ikke helt uden risiko for misforståelser, bl.a. fordi det dels så ofte er forbundet med Hobbess kaotiske naturtilstand, men læseren må bære over med mig.

2 Man kan dog naturligvis tænke sig det særlige tilfælde, hvor selve kompensationen kræver, at statens beføjelser går længere end minimalstatens. Det lader vi imidlertid ligge her.

3 Det traditionelle fokus ved kollektive goder er, at den ens forbrug ikke udelukker den andens. Et atomforsvar er et kollektivt gode (eller onde!), hvis man er omfattet af det, uanset om man bidrager til betalingen.

Begrundelser for ejendomsret hos David Friedman og Hans-Hermann Hoppe

I den anarko-kapitalistiske tradition vil rettigheder ofte blive udledt fra ejendomsrettigheder. Men hvordan kan disse ejendomsrettigheder overhovedet forsvares og begrundes? De stærke konklusioner kræver gode argumenter, med præmisser, der gerne skal være så stærke som konklusionen. I denne artikel vil David Friedmans og Hans-Hermann Hoppes tilgange til rettigheder blive fremstillet.

Af Jens Emil Eistrup

I den liberalistiske litteratur vil man ofte finde to grundlag, hvorpå personlige og økonomiske rettigheder bliver begrundet. I den libertarianske tradition, og især den anarko-kapitalistiske, vil rettighederne blive fortolket mere snævert, således at det kun er ejendomsrettigheder, der er de eneste gyldige. Det er ud fra dette grundlag at paternalisme og omfordeling, foretaget af staten, bliver afvist. Den ene type af begrundelse vil forsvare ejendomsrettigheder, ud fra de positive konsekvenser, de har. Den anden måde at forsvare ejendomsrettighederne på, er ved at udlede det som en konsekvens af individets ret til egen krop, navnlig selvejerskabsprincippet. Men hvordan kan disse positioner blive begrundet?

Friedmans frimarkedsanarkisme

David Friedman forsøger i sit værk, *The Machinery of Freedom*, at give et utilitaristisk forsvar for ejendomsrettighederne. Derudover forsøger han at vise, hvordan private institutioner kan maksimere nytte, og overordnet set gøre det mere effektivt end statslige institutioner. Friedman forsøger at sandsynliggøre frimarkedsløsninger gennem både teoretiske og praktiske overvejelser, samt historiske eksempler.

Der er to forhold, der gør ejendomsret til en vigtig institution. For det første efterstræber individer forskellige mål, og for det andet er der ikke nok ressourcer, til at alle behov kan blive opfyldt. Når folk bruger knappe ressourcer som redskab for deres mål, kan der derfor opstå situationer, der vil eskalere og resultere i en

konflikt. I stedet for at løse konflikterne ved anvendelse af vold, der er bekosteligt og besværliggør planlægning, mener Friedman at man bedre kan løse problemerne ved etablering af ejendomsrettigheder. Når et individ har eksklusiv adgang til nogle ressourcer, vil det være muligt at få beskyttelse af ejendommen, og afgørelse af eventuelle ejendomsretlige tvister. Derudover giver det mulighed for individer, at kunne planlægge bedre, såfremt de er sikre på, at de vil have adgang til deres ressourcer i fremtiden, Friedman (1989, kap. 1).

Den egentlige udfordring for Friedman er at besvare spørgsmålet om, hvordan private institutioner kan løse markedsfejl, og hvor store disse markedsfejl i givet fald vil være. I hovedtræk skal Friedman altså kunne forklare, hvordan ejendomsrettigheder skal blive beskyttet, hvordan monopoler og karteller skal begrænses i brug af deres markedsmagt og hvordan offentlige goder skal blive leveret, Friedman (1989, kap. 6, kap. 7 & kap. 34).

Ses der først på Friedmans opfattelse af, hvordan ejendomsrettigheder i praksis skal fungere og håndhæves, er han i høj grad inspireret af Coase-teoremet. Teoremet har stor betydning for Friedman, da dette er hans væsentligste, teoretiske grundlag for, hvordan private aktører kan løse eksternaliteter. Kort opsummeret siger Coase-teoremet at private aktører altid vil kunne allokere ressourcer efficient og løse eksternalitetsproblemer, hvis de kan forhandle uden transaktionsomkostninger, Friedman (1989, kap. 43).

Friedman forudsætter dog, hvilket han gør eksplicit, at libertarianske normer om ejendomsret skal være bredt accepteret, før end institutioner der fungerer på frimarkedsvilkår, vil være stabile. En væsentlig indvending overfor Friedman, er at privat retssystem ikke vil være stabilt i længden, og at en stat derfor alligevel ville være at foretrække. Selvom Friedman forsøger at rationalisere sig frem til, hvordan private aktører alligevel ville være mere effektive end stater, er han nødt til at indføre en form for libertariansk konservatisme, hvor et libertariansk normfællesskab er nødvendigt, Friedman (1989, kap. 30).

Friedman forsøger også at underbygge sin påstand om, at private retssystemer er mulige, ved at henvise til privat levering af sikkerhed og domstole på Island i middelalderen. Hvad Friedman forsøger at vise med dette historiske eksempel er, at der igennem en periode på omkring firehundrede år, fandtes et stabilt juridisk system, der i hovedtræk lever op til Friedmans ideal. Uden at gå for meget ind i detaljerne omkring det Islandske system, var relationen mellem udbydere og købere af sikkerhed frivilligt, og tvister blev afgjort som civile søgsmål,¹ Friedman (1989, kap. 44).

Det er dog ikke nok for Friedman at kunne forklare, hvordan ejendomsrettighederne skal beskyttes. Der skal ligeledes forklares, hvorfor en række goder kan blive produceret mere effektivt på et frit marked, end hvis staten udbød disse. Offentlige goder og naturlige monopoler er typer af goder, hvor der ofte bliver argumenteret for offentlig indgriben, for at maksimere velfærd. Friedman må altså vise at gevinsterne ved at socialisere disse goder, er mindre end de omkostninger, der vil være forbundet med at lade staten producere dem. Fortalerne for statslig indgriben ved disse typer goder, vil påpege at der overordnet vil være for lidt produktion af offentlige goder, på grund af free-riding, og for lidt produktion ved naturlige monopoler, da monopolisten kan maksimere egen profit, ved at producere mindre end det samfundsmæssigt efficiente. Også her argumenterer Friedman gennem tankeeksperimenter, og forsøger at komme med historiske eksempler på, hvordan private har løst disse problemer og hvordan stater har skabt dem.

Et problem er dog at der ikke gives mange teoretiske grunde til, hvorfor stater vil producere goder, der er naturlige monopoler, mere efficient end private. Friedman forsøger at påpege, at virksomheder, der er monopoler, ikke kan tvinge sine priser for højt op, da der altid vil være en række substitutter, som monopolisten bliver nødt til at konkurrere imod. Monopolisten er altså afhængig af at kunne levere sin ydelse billigere, end sine konkurrenter, og må derfor konstant forsøge

at underbyde nogle af sine konkurrenter. Friedman (1989, kap. 6) Størstedelen af Friedmans argumentation på dette område, er derimod af historisk karakter, hvor han forsøger at påvise, at der historisk ikke har været belæg for, at private virksomheder gennem længere tid, har kunnet misbruge sin monopolstilling. Derimod mener Friedman at virksomheder primært har været i stand til at opnå et monopol, hvor der har været forskellige statslige reguleringer, Friedman (1989, kap. 6 & kap. 7).

Ligeledes med offentlige goder, har Friedman store problemer med at sandsynliggøre, hvordan disse goder skal blive leveret privat. Her er nationalt forsvar og dæmninger standardeksempler på offentlige goder. Friedman forsøger at vise, hvordan disse goder kan blive leveret, uden at ty til skattefinansiering. For eksempel ville der kunne blive udformet kontrakter, der krævede at alle berørte parter skrev under, hvilket ville skabe et incitament til ikke at være en free-rider. Alternativt kunne det offentlige gode gøres til et privat gode, hvilket i tilfældet med opførelsen af en dæmning, ville indebære at entreprenøren skulle opkøbe alt land, der ville få nytte af dæmningen. Udfordringerne for de løsninger vil kun blive større, efterhånden som flere individer skal inddrages. Dette betyder at Friedmans to løsningsforslag vil være mindre realistiske, hvis det var et gode som territorialt forsvar, der skulle produceres. Dette betyder at forsvar må finansieres på en anden måde, hvilket Friedman også forsøger at diskutere. Han forestiller forskellige fonde, der kunne stå for finansieringen, at man lokalt kunne lave sikkerhedsorganisationer, der herefter kunne lave aftaler med andre lignende organisationer, eller at der kunne opstå normer om, at man burde donere penge til et fælles forsvar. Friedman (1989, kap. 34) Friedman anerkender dog, at der sagtens vil være situationer, hvor private virksomheder ikke vil være i stand til, at kunne forsvare et område. Dog, da der aldrig har været forsøg med at lade private finansiere et fælles forsvar, mener Friedman at det er et Utopia, som ikke nødvendigvis er umuligt. Friedman (1989, kap. 36)

Et plausibelt forslag?

Hvor stærkt et argument kan vi sige, at Friedman har? Svaret på dette kommer an på, hvilke kriterier vi vurderer hans argument ud fra. Vurderes det som et stykke politisk filosofi, der med klarhed skal overbevise læseren om en bestemt position, skal det selvfølgelig vurderes anderledes, end hvis det blot skal læses som en række konkrete forslag til, hvilke muligheder og problemer der kan være, ved at etablere et anarkistisk system, baseret på ejendomsrettigheder.

Læses det som et stykke politisk filosofi, er der nogle helt klare problemer for Friedman. For det første mangler hans teoretiske argumenter den klarhed og sikkerhed, som der kan kræves, når han skal begrunde muligheden for leveringen af forskellige ydelser på et privat marked. Selvom Friedman erklærer at han ikke er utilitarist, bruger han alligevel utilitaristiske argumenter, som forsvar for libertarianske normer. Friedman (1989, kap. 42) Dermed ville der kunne kræves af Friedman, at hans velfærdsøkonomiske analyser var mere klare, end de rent faktisk er. For det andet er brugen af historiske eksempler problematisk. Disse eksempler er behæftet med usikkerhed, da Friedmans historiefortolkning vil være en blandt mange. Ydermere kan der være problemer med kildegrundlaget, der kan være manipulerende eller sparsomt. Især brugen af Island er kritisabelt, da kildegrundlaget kan drages i tvivl.

Hvis man læser *The Machinery of Freedom* som en række af praktiske forslag til, hvordan libertarianske idéer kan blive implementeret, og hvilke udfordringer der kan være for dem, har Friedman ikke de samme problemer. Kravene til et sådant projekt vil ikke være de samme som til et stykke politisk filosofi. Hvad Friedman forsøger, når der anlægges sådan en læsning, er også mere spændende. Årsagen til at denne læsning er mere givende, er, at Friedmans fokus ikke er på at levere argumenter, der skal 'knock-oute' modstandere. Derimod er det et forsøg på at vise, at staten ikke nødvendigvis er den eneste organisation, der kan løse en række problemer efficient.

Hoppe og diskursetik

Hans-Hermann Hoppe præsenterer i værket *Eigentum, Anarchie und Staat* første gang, hvorfor ejendomsret er nødvendigt, når man skal undersøge forudsætningerne for diskussion mellem mennesker. Den skole indenfor moralfilosofi, som Hoppe indskrifter sig i, kaldes diskursetik. For at forstå Hoppes argument, er det dog nødvendigt først at forstå, hvad diskursetik er.

I diskursetikken forsøges der at nå frem til, hvilke moralske udsagn, der kan være gyldige, ved at stille spørgsmålet 'hvad er de nødvendige forudsætninger for, at vi overhovedet kan have en samtale?'. Hvis dette spørgsmål kan besvares, vil man kunne nå frem til universelt gældende moralske normer. Det vil altså sige, at man med besvarelsen af spørgsmålet, vil kunne afgøre hvilke moralske udsagn, der i givet fald vil være rigtige eller forkerte. Der er dog forskellige bud på, hvilket grundlag man skal begynde fra, for at kunne finde de nødvendige betingelser for diskurs, også kaldet transcendentaler.² Hoppe, selvom han havde Jürgen Habermas som phd.-vejleder, har tilkendegivet at hans forståelse af diskursetikken, ligger tæt op af Karl-Otto

Apel³, der var med til at udvikle diskursetik med Habermas.

Apel forsøger at nå frem til nogle normative forudsætninger for diskurs, ved at tage udgangspunkt i sprogregler, der må være gældende for videnskab. En forudsætning for, at videnskab overhovedet kan være videnskabelig, er at der må være en metode, som er båret af værdifrihed og en objektivisering af faktuelle forhold. Apel (1973, p. 359-362). Lettere oversat vil dette betyde, at kravene til videnskaben er, at den skal være ikke-normativ, og at den skal kunne fremlægges, så den er åben for forståelse mellem flere individer, således at dens sætninger kan opnå intersubjektiv gyldighed. Disse krav kan forstås som normative, da de er normer for, hvordan videnskabelig praksis bør være. Spørgsmålet er så, om der kan findes nogle grundnormer for alle deskriptive udsagn, således at der eksisterer nogle normer som er universelt gældende, eller om de blot er konventionelle normer, der ikke har anden gyldighed, end den deltagerne lægger i dem. Apel (1973, p. 378-379) Der er dog en række forudsætninger, der går igen i alle diskurser, og vil inkludere at deltagerne i diskursen har en forståelse af indholdet, at diskursen forsøger at nå frem til sandheden vedrørende et sagforhold, at deltagerne må være oprigtige, når de hævder at noget er sandt og at deltagerne implicit må forudsætte normer om rigtigt og forkert. Hedberg (2004, p. 9).

Endeligt er der spørgsmålet, om hvem der en del af diskursen og derved som udgangspunkt medlem af det moralske fællesskab. Sproglighed og sproglig kompetence forudsættes, før end diskurs overhovedet er mulig, hvilket betyder at kommunikations- og moralfællesskab er overlappende. Alle medlemmer af kommunikationsfællesskabet, er derfor forpligtet til at overholde de normer, som diskursen fastsætter. Hvornår man er medlem af diskursen er dog ret vagt, og Apel hævder, at det inkluderer alle tænkende væsener uden dog at specificere, hvad der karakteriserer tænkning, Apel (1973, p. 424-425).

Hoppes ejendomsteori

Hans-Hermann Hoppe går videre end den udlægning af diskursetikken som Apel har udarbejdet. Hoppe forsøger at undersøge, hvilke forudsætninger, der må være nødvendige, når man inddrager to empiriske forhold i diskursen, Hoppe (1987, 68-69).

1. Knaphed på ressourcer
2. Inkompatible præferencer og mål for, hvordan ressourcer skal blive brugt

Disse to forhold er ifølge Hoppe årsagen til at konflikter overhovedet opstår. Såfremt et af dem ikke var opfyldt, ville der enten være uendeligt med ressourcer, eller også ville ingen have præferencer, der kunne hindre andre i at opnå deres mål. Hoppe (1987, s. 68) Dette kræver dog et kriterium for, hvornår man kan være en konfliktpartner. Dette fører således til en tredje betingelse. Hoppe (1987, p. 69)

3. Et individ kan kun kvalificere sig til, at være en konfliktpartner, såfremt det er en autonom og konsensusduelig aktør, der kan fortolke andres handlinger

Det er i forståelsen af, hvornår man er 'autonom' og 'konsensusduelig' at Hoppe vil forsøge, at finde ud af, hvilke normer vedrørende ejendomsret, der kan retfærdiggøres. Når man indtræder i en diskurs må man forudsætte en gensidig autonomi, konsensusduelighed og forståelse for argumentation, før end diskursen overhovedet er meningsfuld. Forsøger man at argumentere imod dette, vil man begå en performativ kontradiktion – altså handling, der modsiger sig selv. Hoppe (1987, p. 70-71) Et eksempel kunne være en person der hævdede 'lige nu taler jeg ikke'.

Så længe diskussionen er i gang, indgår man i en konfliktfri relation med andre deltagere, da man er nødt til at acceptere visse normer. En af disse er afvisningen af vold, som et acceptabelt middel i en diskurs, da dette ikke afklarer sagsforhold. Da kroppen bliver brugt som et middel i diskurser, må kroppens ejendomsretlige status derfor undersøges. Kroppen bliver herefter karakteriseret på følgende måde:

4. Enhver person kontrollerer sin krop, der er et knapt gode, direkte gennem viljesakter, og denne krop bliver brugt som et middel i argumentation, Hoppe (1987, p. 71-72).

Ifølge Hoppe må der altså gælde en form for gensidig anerkendelse af den eksklusive kontrol over eget legeme, da dette legeme bliver brugt som et middel for indgåelsen i diskursen. Såfremt denne norm ikke foreligger, eksisterer der simpelthen ikke nogen reel diskussion. Hoppe (1987, p. 72) I diskursen er det derfor forudsat, som et absolut minimum, at man har ejerskab over nogle af de begrænsede ressourcer, som ens krop består af, og fra dette 'Arkimedes-punkt' vil Hoppe udstrække ejerskabet til hele legemet. Tvangs- og frivillighedsbegrebet bliver vigtigt, da ret og uret vil blive afgjort af, om en handling er baseret på frivillighed eller tvang. Hoppe (1987, p. 86-87).

De eksterne ressourcers ejendomsretlige status er herefter det næste, som Hoppe må kunne redegøre for. Da mennesker ikke kan eksistere uden de knappe, eksterne ressourcer, skal der ligeledes kunne fastlægges nogle ejendomsretlige normer for disse. Hvad der adskiller ejerskabet over eksterne ressourcer, fra ejerskabet over egen krop, er måden de bliver kontrolleret på; hvor kroppen bliver direkte kontrolleret gennem viljesakter, kan eksterne ressourcer kun blive kontrolleret indirekte. Den indirekte tilegnelse af goder, forudsætter at der kan være en direkte tilegnelse af ét gode, Hoppe (1987 73-75).

Den direkte tilegnelse af eget legeme, der skete gennem viljesakter, kan herefter blive overført på ydre genstande gennem en 'objektivering af viljen'. Hoppe (1987, p. 75-76) Dette er lig John Lockes teori for, hvordan man gennem arbejde kan opnå ejerskab over ydre ressourcer, ved at man 'blander' sin selvejende krop, med nogle ressourcer. Dog adskiller Hoppe sig fra Locke ved, at han som udgangspunkt ser goder for at være uejede. Hoppe (1993, p. 319-320) Locke derimod anser jorden for at være givet af Gud til menneskeheden i fællesskab, Locke (1689, Chapter V, Sect. 27 & 34).

På denne baggrund konkluderer Hoppe derfor, at da staten opkræver sine midler og ressourcer tvangsmæssigt gennem beskatning, kan man ikke som udgangspunkt gennem forudsætningerne for diskurs, acceptere en stat som værende retfærdig, Hoppe (1987, p. 95-96).

Problemer for Hoppe

Hvor stærkt står Hoppe så? Der er i hvert fald en række indvendinger, som Hoppe må kunne tilbagevise.

For det første kan man spørge om, hvilken afgrænsning man kan lave af selvejerskabet. Hoppe har ganske vist påpeget at ejendomsret er nødvendigt, før end man kan sige at være et autonomt individ. Da vi ikke kan acceptere truslen om vold som argument, må man have en ret til sin egen krop, for overhovedet at kunne være autonom. Da ejendomsretten blev retfærdiggjort af, at den muliggjorde og var en betingelse for diskurs, kan man derfor overveje hvad der skal til, før end man kan deltage i diskurser. Man kan hurtigt komme frem til, at der en række kropsdele – lunger, arme, nyrer, hår, øjne etc. – som ikke er nødvendige, for at man kan deltage i diskurser. Skærer man alle de ikke-nødvendige kropsdele fra, når man hurtigt frem til, at man kun ejer de kropsdele, der gør en i stand til at vurdere en sætnings sandhed, og at kommunikere sit ræsonnement. Man kan altså derfor godt tage Hoppes argument, men hævde at man kun 'har ret' til dele af sin krop.

Hoppe selv mener dog ikke, at man kan lave denne indskrænkning, da man er nødt til at lave et entydigt demarkationspunkt internt i kroppen. Man kan skelne bordet fra det, der ikke er bordet, ved at påpege de steder, hvor bordet ikke længere har udstrækning i rummet. Sådan et demarkationspunkt kan man ikke sætte entydigt, når det gælder kroppens selvejerskab, da man altid vil være nødt til at sætte det et tilfældigt sted, f.eks. ved den arterie, som leverer blod til hjernens talecenter. Derfor er det eneste meningsfulde, ifølge Hoppe, at man sætter det ved kroppens overflade, Hoppe (1987, p. 78-79).

For det andet kan man spørge om, hvorvidt man kan indføre en form for egalitarisme, der gør flere individer i stand til at være med i diskursen. Hvis man igen skal tage det udgangspunkt, at man kun kan retfærdiggøre ejendomsret, for så vidt at det stiller en i stand til at være med i diskurser, så er det vel muligt at indskrænke ejendomsretten til ydre ting. For eksempel ville der kunne være en omfordeling af ressourcer, således at mindre bemidlede kunne få et økonomisk overskud, til at deltage i diskursen. Ydermere kunne man med denne indvending også argumentere for, at et statsligt initiativ som uddannelse er et krav, da dette ville gøre flere i stand til, at kunne deltage i diskursen, uden at man ville hindre andre nævneværdigt i det samme.

Endeligt kan der indvendes, at kriteriet for medlemmerne af det kommunikative fællesskab er uklare. Dette er dog en generel indvending mod diskursetikken. Spørgsmålet er nemlig, hvornår man kan siges at være med i en diskurs. Kræver det blot at man kan sige 'sandt' eller 'falsk' til et udsagn, eller kræver det at man kan forstå Habermas og Apel, og gerne have læst med dem? Problemet er ikke så meget, at man kan komme til konklusioner, hvor børn og handikappede ikke er med, der kan stride mod ens intuition af retfærdighed, men derimod at Hoppe (og Apel og Habermas for den sags skyld) ikke kan lave nogen klar demarkation.

Normer og sandhed

Hermed er der blevet kort udlagt to forskellige måder, hvorpå man kan nå frem til ejendomsret.⁴ Den ene prøvede at nå frem til ejendomsretten, som et instrumentelt redskab til at reducere omkostninger og øge velfærden i samfundet, den anden ved at tilbageføre ejendomsretten til selvejerskabet, og forklare hvorfor dette selvejerskab er et nødvendigt begreb. Begge nåede frem til en konklusion, der pegede på et anarkistisk samfund, som henholdsvis det mest optimale, og mest retfærdige. Artiklen vil nu forsøge at komme med nogle generelle betragtninger om moralfilosofi, der også har betydning for tilgangen til liberalisme.

Startes der med den tilgang til ejendomsretten, der forsøger at tilbageføre ejendomsret til selvejerskab, er der en række problemer. Både begrundelsen for selvejerskabet og overgangen til ejendomsretten til andre ting, er ikke særlig tvingende eller overbevisende. Hoppes argument kan ikke afvise en vis form for omfordeling og tvang, da man måske ikke har nogen fortrinsret til hele sin krop. Når man kun ejer en del af sin krop, hvordan kan man så kræve at man ejer alt det, som ens krop er med til at producere? Lignende tilgange til ejendomsretten, formuleret af Rothbard, Nozick og Locke, mangler ligeledes en overbevisende kraft, da de hver i sær har nogle indvendinger, som er svære at imødegå. Både Hoppe, Rothbard, Nozick i *Anarchy, State and Utopia*, og Locke skriver sig ind i en tradition indenfor metaetik, der kaldes *kognitivism*, der hævder at moralske udsagn er meningsfulde, og i stand til at kunne være sande eller falske.

Denne position er dog blevet angrebet af flere, men især A.J. Ayer og Friedrich Nietzsche er kendt, for at være kritikere af denne position. Ayers tilgang til moralfilosofi er, at 'rigtigt' og 'forkert' egentlig blot er substitutter for følelser, som 'hurra' og 'buh', Macdonald (2010, 7. Ethics). Nietzsches opfattelse af moral er derimod at prædikaterne 'god' og 'dårlig' blot er udtryk for magt, og at de dermed heller ikke beskriver noget i verden, men udtrykker en persons opfattelse af den, Leiter (2013, 3). Tilgangen til ejendomsretten, der tager et udgangspunkt i en moralfilosofisk opfattelse af, at ubegrænset, privat ejendomsret er det eneste retfærdige system, er dermed ikke ukontroversiel, metaetisk set. I stedet kunne man måske blot hævde, at dette var et system som man fandt tiltrækkende og behageligt uden at hævde, at det var et retfærdigt system.

Ser vi på den anden tilgang, kan den gøres mere 'værdifrit'. Dette skal dog ikke forstås på den måde, at utilitarisme ikke er en moralteori, og som derfor ikke kan ende i de samme problemer. Utilitarisme er ligeledes en moralteori, der dog hævder at en handling er god, når den øger summen af velfærd. Man kan stille spørgsmålet 'hvilken indretning af samfundet, vil øge velfærden mest?', og *The Machinery of Freedom* er et forsøg på at besvare dette spørgsmål. Ved at undlade at inddrage moralske domme, og blot undersøge hvilke samfundsformer, der giver den mest efficiente brug af ressourcer, kan man til en vis grad undgå, at ende i moralfilosofiske begrundelsesproblemer. Omvendt kan denne tilgang så ikke besvare, om man så bør vælge den mest efficiente samfundsform, eller at der kan være lighedsbetragtninger, der er vigtigere.

Litteraturhenvisninger

- Apel, Karl-Otto (1973): *Transformation der Philosophie: Band II*: Suhrkamp Verlag: Frankfurt am Main.
- Friedman, David D (1989): *The Machinery of Freedom: Guide to Radical Capitalism*, 2nd edition.
- Hedberg, Petra (2004): "Transcendental Pragmatics and Hermeneutics" *Parabel, Tidsskrift for filosofi og vitenskapsteori*, Vol. VII (1). http://sammelpunkt.philo.at:8080/1159/1/Transcendental_Pragmatics_and_Hermeneutics_2006.pdf besøgt d. 4/02/13.
- Hoppe, Hans-Hermann (1987): *Eigentum, Anerknie und Staat*: Westdeutscher Verlag: Opladen.
- Hoppe, Hans-Hermann (1993): *Economics and Ethics of Private Property, The*, 2nd edition: Ludwig von Mises Institute: Alabama.
- Locke, John (1689): *Two Treatises of Government*: Project Gutenberg.
- Macdonald, Graham (2010): *Alfred Jules Ayer*: The Stanford Encyclopedia of Philosophy <http://plato.stanford.edu/entries/ayar/> besøgt d. 4/02/13.
- Leiter, Brian (2013): *Nietzsche's Moral and Political Philosophy*: The Stanford Encyclopedia of Philosophy <http://plato.stanford.edu/entries/nietzsche-moral-political/> besøgt d. 4/02/13.

Noter

- ¹ David Friedmans forestillinger om, hvordan et privat marked for sikkerhed og lov vil operere, kan man læse nærmere om i Per Ørum-Hansens oversættelse af Friedmans artikel 'Om anarko-kapitalisme og libertarianisme' i Libertas nr. 9.
- ² Transcendentale argumenter kendes især fra Kant, og et transcendentalfilosofisk argument vil ofte forløbe således: X er til, Y er en betingelse for X, derfor må Y gælde.
- ³ Dette er dog Hoppes egen udlægning, som han bekendtgjorde i en e-mailkorrespondance.
- ⁴ For at se andre argumenter og tilgange, kan man læse om Nozick i Libertas nr. 6 og nr.32, David Friedman i nr. 9 og nr. 38 og Rothbard i nr. 51. Derudover kan man læse lignende diskussioner i nr. 24 og nr. 47.

Xenofanes som frihedstænkner

Det græske multitalent Xenofanes rejste den antikke verden tynd i et forsøg på at udbrede en universalistisk moral med fokus på individuel frihed og personligt ansvar. Men han løb ind i en række problemer, ikke mindst fordi indbyggerne i den enkelte bystat bøjede både viden, regler og moral til fordel deres egen hjemstavn. Var det fraværdet af en central (national) myndighed til at binde bystaterne sammen, som fragmenterede menneskets moral og gjorde dem partiske? Og hvis ja, hvad betyder det så for en anarkokapitalistisk samfundsorden?

Af Ryan Smith

“[I antikken når] den individuelle frihed sit maksimum med Xenofanes.” – Friedrich Nietzsche¹

“Jeg vil fremsætte den påstand, at Xenofanes ... anticererede og stærkt repræsenterede alle hovedideerne i den europæiske oplysning.” – Karl Popper²

Xenofanes fra Kolofon (ca. 580-475 f.Kr.) var en græsk filosof, som levede i arkaisk tid, altså før det klassiske Athen med Platon, Sokrates og Aristoteles. Xenofanes dedikerede sin tænkning til religionskritik, epistemologi og til at analysere den psykologi, som ligger bag menneskets deltagelse i, og identifikation med, den politiske orden i det samfund, som omgiver det.

Xenofanes rejste vidt og bredt i den antikke verden, sågar også uden for de græsktalende områder (heriblandt Fønicien, Etiopien og Krimhalvøen), og således bygger hans tænkning på et unikt erfaringsgrundlag, idet han havde førstehåndskendskab til ligheder og forskelle mellem livet i mange forskellige antikke bystater.

I forhold til dette nummer af *Libertas*' tema om anarkokapitalisme ønsker jeg her at fremsætte tre problematikker fra Xenofanes' tænkning, som jeg opfatter som relevante for en fremtidig anarkokapitalistisk verdensorden, og som jeg ikke tidligere har set en anarkokapitalistisk gendrivelse af. Tankerne fremsættes derfor her som en slags udfordring til anarkokapitalistiske tænkernes opfindsomhed: Hvordan kan de nedenstående problemer minimeres under en anarkokapitalistisk orden?

En sidste bemærkning inden vi går i gang: Min tekst bør endelig ikke læses, som om jeg her begår en anakronisme af rang: Selvfølgelig var det græske netværk af uafhængige bystater, som det eksisterede i arkaisk tid, *ikke* en anarkokapitalistisk orden, men der er dog det fællestræk mellem det arkaiske Grækenland og så den moderne anarkokapitalismes tænkte scenarier, at de hver især består (bestod) af en række løst forbundne samfundszone, hver med forskelligartet lovgivning, og at en fri mand, der ikke lå andre til last, i reglen kunne ind- og udvandre mellem de forskellige stater efter for godt befindende, sådan som Xenofanes gjorde. Men nu - videre til Xenofanes' tænkning.

Første problem: Mennesker relativiserer viden

Det første problem, som Xenofanes så på sin vej gennem de mange forskellige bystater, var, at viden ikke bare var viden. Hvad der burde være objektiv og fælles viden på tværs af kulturlag, blev relativiseret af bystaterne imellem. Selv banale fakta, som hvad der er sødt, og hvad der er surt, blev relativiseret til at passe med den lokale kultur.¹ Denne observation peger igen fremad mod tre yderligere betragtninger:

(1) Menneskers viden er ikke absolut, og den kan aldrig blive det. “Sikker viden har ingen mand set, og ej heller vil der nogensinde være en mand, som erkender den absolutte sandhed,” sagde Xenofanes.² Mennesket er ikke i stand til at erkende sandheden fuldt ud og direkte, sådan som Ayn Rand eksempelvis påstod.³ Ifølge Xenofanes kan menneskelig viden aldrig være andet end *tilnærmelser* til den absolutte, uerkendelige sandhed. Men ikke desto mindre har mennesker – dengang som nu – en tendens til at betragte de ting, som de gerne vil tro på, som sikker og absolut viden.

Mennesket lyver altså for sig selv, hvis det kan slippe afsted med det. Ikke kun om små trivialiteter og personlige anliggender, men også om helt basale og objektive spørgsmål.

(2) Den næste betragtning, som det, at mennesket relativiserer sin viden, peger frem imod, er den, at sandhedsgraden er direkte proportional med åbenheden af en given samfundsordens vidensstruktur.⁴ Jo mere åben og fri en debat man kan tage, des mere korrekte bliver menneskets tilnærmelser til sandheden, og omvendt: Jo mere lukket et videnssystem bliver, des nemmere bliver det for en given bystat (eller anarkokapitalistisk korporation) at relativere sin viden og at tro på en fælles løgn eller myte, som vi kender det fra Platons *Staten*.⁵ Og jo mere lukket et videnssystem er, des færre modargumenter skal en part så forholde sig til, når vedkommende fremsætter en påstand. Derfor bliver det alt andet lige også nemmere for indbyggere, som lever i et lukket videnssystem, at fremlægge det, de gerne vil tro på, som den *absolutte* sandhed snarere end som *tilnærmelser* til sandheden.

(3) Efter at have læst de to betragtninger ovenfor vil mange anarkokapitalister nok indvende, at selv hvis ovenstående analyse er korrekt, så er disse ofre stadig værd at bringe, når man opvejer dem imod de gevinster, der efter deres mening vil være at finde ved en anarkokapitalistisk samfundsorden. Men så udbygger Xenofanes sin analyse med yderligere en observation: *I lukkede videnssystemer dannes der myter*.⁶ Mennesket har en iboende, evolutionær trang til først at danne fællesskaber og til dernæst at mytologisere disse fællesskaber. Man danner en gruppe på et fuldstændig vilkårligt grundlag som "plat eller krone," og snart vil gruppen begynde at oparbejde en mytologi - en falsk fortælling - om sit fællesskab som værende særligt bedre og særligt anderledes end andre fællesskaber. Fænomet er velkendt i den videnskabelige litteratur.⁷

Nu vil den anarkokapitalistisk sindede læser måske mene, at jeg stadig ikke har godtgjort, hvorfor mytedannelse er et problem for en anarkokapitalistisk samfundsorden. Men det kommer forhåbentlig nu, hvor jeg vil tilbyde to eksempler på mytedannelse i lukkede videnssystemer.

Det første er kreationismen, som i disse år er på fremmarch i de amerikanske sydstater. Ikke som et kantiansk spørgsmål om personlig tro, men som et empirisk anliggende, hvor man forsøger at kortslutte den videnskabelige process ved systematisk at fjerne lærebøger og ordbøger, som refererer til evolutionen, alt imens man oversvømmer børnene med en kavalkade af selvproducerede lærebøger og "videnskabelige undersøgelser."

Her er der i det store og hele ikke tale om en stat, som går ind og begrænser individets frihed, men om delstater, hvori det overvældende flertal ønsker at udsætte deres børn for gruppespecifik mytedannelse, som man præsenterer som den *absolutte* sandhed, samtidig med at man afskærer dem fra de videnskabeligt bedste *tilnærmelser* til sandheden, som videnskaben i øjeblikket besidder.⁸ Og skulle man mene, at hjernevask af børn ikke er et tilstrækkeligt alvorligt fænomen til, at en ydre autoritet kan gå ind og begrænse menneskets frihed, så kan man blot tænke tanken til ende: Hvad gør vi, når lignende religiøse hensyn forhindrer forældrene i at tillade bestemte typer medicinske indgreb? Her må forældrenes ret til at opdrage deres børn, som de vil, blive balanceret med barnets ret til ikke at blive *de facto* slået ihjel som følge af forældrenes forkærlighed for gruppemyter såsom kreationisme og øvrige religiøse hensyn.

Jeg vil medgive den anarkokapitalistiske læser, at man i virkelighedens verden ofte ser eksempler på, at statsmagten krænker individet. Ved at fremdrage eksemplet med sydstaterne og deres kreationisme ønsker jeg at vise, at det også hører med til virkelighedens verden, at frivillige associationer af individer undertiden krænker andre individer, herunder især børn, som ikke kan rykke teltpælene op og forlade det "frivillige fællesskab," som de er blevet født ind i, førend de når voksenalderen. I mit eksempel med de amerikanske sydstater er det således *den føderale regering* i USA, som går ind og garanterer børnenes ret til blive bekendt med den viden, som er ubelejlig for den gruppebaserede mytedannelse, som deres forældre bekender sig til.

I virkelighedens verden er det således det fakum, at sydstaterne er underlagt den føderale regering, som gør, at mytedannelsen ikke står *endnu stærkere* i sydstaterne, end den allerede gør. I forhold til tankerne om en anarkokapitalistisk samfundsorden, hvor samfundet forestilles at spalte sig ud i et system af frivillige relationer, hvor mennesker entydigt kan vælge at lukke sig af fra andre fællesskaber, så længe den enkelte *frivilligt* vælger at isolere sig sammen med sine trofæller, så er der under en anarkokapitalistisk samfundsorden ikke samme sikkerhedsventil i form af et bundent fællesskab, hvor de individer, som ville foretrække at lukke deres verdenssyn af fra udefrakommende modargumenter, bliver nødt til at forholde sig til modpartens argumenter og observationer.?

Som verden ser ud i dag, så er det så godt som umuligt for store grupper af mennesker, som lever i liberale demokratier, at lukke sig af fra den internationale videnskabelige diskussion. Dette enorme, åbne videnssystem – som er det største, verden nogensinde har

set – er i høj grad et produkt af den fredelige føderation af liberale demokratier, der findes i verden, og ikke af nogen andre regeringsformer. (Liberale demokratier har i øvrigt også den markante positive eternalitet, at de ikke går i krig mod hinanden.)⁹ I en anarkokapitalistisk samfundsorden er der ikke samme *videnstvang*, hvilket man muligvis kan mene er ok for voksne, men som jeg ikke kan se, hvordan man kan forsvare, når først der kommer børn med ind i billedet.

Andet problem: Mennesker relativiserer moral

Så vidt Xenofanes' første problem: Mennesker relativiserer viden og organiserer sig gerne sådan, at de ikke behøver blive konfronteret med modpartens argumenter. Hertil kommer så Xenofanes' andet problem: *Mennesket relativiserer også moral*. Så vidt jeg har forstået på de anarkokapitalistiske tænkere, jeg har læst, så postulerer de en universel moral i form af respekt for den private ejendomsret, individets selvbestemmelse og retten til ikke at blive udsat for tvang og vold. Men hvad Xenofanes opdagede, da han rejste rundt mellem de antikke bystater, og hvad der sidenhen er blevet opdaget igen og igen, er, at *forskellige mennesker opfatter moral forskelligt*.¹⁰ For at en anarkokapitalistisk samfundsorden skal virke uden en central magtudøver med voldsmonopol – en hobbesiansk *Leviathan* – så bliver folk nødt til at være enige om en universel moral. Men moral er netop ikke en universel størrelse hos individet *a priori*. Tværtimod findes der gode indikationer på, at vi hver især er født med en stærk disposition for den moral, som vi ender med som voksne.¹¹ Og denne moral varierer, afhængigt af kultur samt hvorvidt man er konservativ, liberal eller socialist.¹²

Xenofanes var for så vidt enig i, at der kun fandtes én moral, som var den rigtige, og at denne moral måtte gælde for alle og under alle omstændigheder. Ikke noget med at gradbøje reglerne, fordi "situationen kræver det," og ikke noget med tillade hverken de rige eller de fattige det, som man ikke vil tillade *alle*.¹³ Men han observerede også, at mennesker ikke naturligt indrettede sig sådan: I stedet var de alt for villige til at tillade deres helte og herskere det, som de ellers ville dadle i deres medborgere. Og i krig og konflikt var de alt for villige til at undskylde deres egen sides forbrydelser og nederlag, mens de ivrigt bebrejdede modparten.

Som mere end 100 års psykologisk forskning har vist, så er den menneskelige psyke i stand til at bedrage sig selv på et utal af kreative måder. Og for at sige det kort, så er denne evne til systematisk at føre sig selv bag lyset (eller som Xenofanes ville sige – til systematisk at relativere moral) lige så aktiv på gruppeniveau, som den er på individniveau.¹⁴ Hvis der ikke er nogen ydre

myndighed til at stoppe dem, så vil man observere, at mennesker igen og igen snyder på vægten i skyldsspørgsmål, sådan at de tilgodeser deres egen gruppe på bekostning af udefrakommende.

Hvis den anarkokapitalistisk orienterede læser nu skulle spørge, hvad der er så galt med, at mennesker fastsætter deres egen moral i frihed (ud over, selvfølgelig, at anarkokapitalismen i sig selv postulerer en almen og fælles moral, som beskrevet ovenfor), så er svaret her, at moralsk relativisme på gruppeniveau har en ubehagelig tendens til at blive vendt imod de mennesker, der opfattes som stående uden for gruppen. Her kunne Tyrkiets kollektive erindring om det armenske folkemord, Vietnams diskrimination af den indfødte degarbefolkning eller arabiske muslimers kollektive normer om, at det er acceptabelt at lyve for vantro og holde polyteister som slaver, alle tjene som eksempler på gruppemoral, som relativiserer den skade og de overgreb, som gruppen forvolder udefrakommende. Og blandt de mange andre uheldige tendenser, som evolutionen har indgydet i mennesket, finder vi også den vederstyggelige tendens til at bebrejde offeret selv for den forbrydelse, som overgår det, da det nu engang er det kognitivt letteste for den part, som selv nyder godt af en andens krænkelse, eller som ikke orker at involvere sig i en uretfærdighed, der ikke direkte påvirker vedkommende selv.¹⁵

Over for dette dystre billede af menneskets evne til at føre sig selv bag lyset i moralske spørgsmål er der to oplagte anarkokapitalistiske modargumenter: Det første er, at den anløbne moral, som jeg her har beskrevet, slet ikke hører hjemme i et anarkokapitalistisk samfund. Her vil gendrivelsen fra ikke-anarkokapitalistisk hold så være at spørge til, hvordan man i så fald vil sikre, at antallet af indbyggere i den anarkokapitalistiske samfundsorden, som har en anløben og opportunistisk moral, er så småt, at disse afvigere ikke rotter sig sammen og griber magten for at indføre et diktatur eller en anden form for atavistisk samfundsorden til skade for friheden. Spørgsmålet lyder med andre ord, hvordan vi sikrer en høj grad af moralsk og politisk frisind blandt befolkningen uden at ty til en central myndighed, som skal forestille at håndhæve alles interesser. Med andre ord er vi ude i *Leviathan*-problemet, som er så centralt for enhver form for anarkistisk samfundstænkning, at det er blevet diskuteret så grundigt så mange steder, at jeg ikke vil gå videre med dét her.

Det andet væsentlige modargument, som man fra anarkokapitalistisk hold kunne indvende imod den menneskelige tendens til at relativere sin moral afhængigt af gruppen, er, at de eksempler på moralsk korruption på gruppeniveau, som jeg har præsenteret

ovenfor (Tyrkiet, Vietnam, arabiske muslimer) i hvert fald for de to første eksemplers vedkommende er bundet op på *stater*, og at en anarkokapitalist naturligvis ikke går ind for stater. Her er mit svar dog imidlertid, at der er *forskel på stater*, og at hverken Tyrkiet eller Vietnam er liberale demokratier i vestlig forstand. Tværtimod er det de liberale demokratier som USA og medlemslandene i EU, som presser Tyrkiet til at erkende det armenske folkemord som et historisk faktum. Her er det svært at se, hvilket lignende incitament en løs syndikation af anarkokapitalistiske korporationer skulle have til at presse hinanden til at erkende videnskabelige eller historiske fakta, som modparten helst vil se bort fra, eller hvordan anarkokapitalistiske korporationer, som ligger i vild og blodig konkurrence med hinanden, effektivt skal kunne føre en konstruktiv og opbyggelig dialog med hinanden med henblik på alle sammen at stå fast på en fælles moral, som er ens for alle. Således er det min påstand, at mens man måske nok ville kunne forestille sig, at anarkokapitalistiske korporationer kunne være *bedre* end uliberale stater som Vietnam og Tyrket, når det kom til ikke at relativere moral, så vil de med al sandsynlighed være *værre* end den løse føderation af liberale demokratier, som i øjeblikket tegner den *mest moralske* og *mest liberale* samfundsorden af alle de politiske eksperimenter, som verden hidtil har kendt.¹⁶

Altså:

Liberale demokratier

- > Anarkokapitalistiske frizoner
- > Uliberale stater

Igen er det vigtigt at huske nuancerne: Ovenstående sammenligning er ikke for at insinuere, at der aldrig foregår diskrimination og relativering af moral liberale demokratier imellem. Det er ikke et spørgsmål om sort eller hvidt, men et spørgsmål om mere eller mindre. Da Xenofanes rejste rundt mellem de forskellige mikrosamfund, som hver især havde en høj grad af frihed, opdagede han, at det enkelte samfunds frihed til selv at fastlægge sin moral førte til relativisme og anti-universalisme. I den nuværende orden af liberale demokratier er de alle bundet sammen via traktater og folkevalgte repræsentanter, og denne føderation giver sammenslutningen af verdens liberale demokratier et incitament til at lægge en universalistisk moral for dagen.¹⁷ Et incitament, som de anarkokapitalistiske frizoner, der vælger at vende sig væk fra fællesskabet, ikke vil have i samme grad.

Tredje problem: Teisme umynddigør individet

Den sidste problematik, som Xenofanes identificerede på sin rejse gennem antikkens bystater, var følgende:

Jo mere teistiske indbyggerne i en given stat var, des sværere var det for ham at vinde ørenlyd for sit budskab om individuelt ansvar og personlig frihed.¹⁸ Her bliver det klart, at Xenofanes var en *liberal* stemme i forhold til den almene kulturopfattelse i sin samtid, idet han så det som en *etisk pligt* for mennesker at deltage i civilisationen og kontinuert at stræbe efter civilisatoriske fremskridt.¹⁹ Her gik Xenofanes' belæringer lodret imod datidens mest udbredte holdning, som bestod i en kulturel og politisk konservatisme, som prædikede, at mennesket skal holde sig til sine traditioner og skikke og ikke stræbe for stærkt efter fremskridt, da dette muligvis vil få guderne til at gribe ind og straffe menneskene.²⁰ Denne kulturkonservatisme findes eksempelvis i Hesiods Prometheus-myte, hvor menneskets stræben efter fremskridt får guderne til at sætte det på plads, fordi det har forbrudt sig mod universets naturlige balance mellem *hybris* og *nemesis*.²¹ Den findes også endvidere i det klassiske Athen, hvor komediedigteren Aristofanes ofte problematiserede tidens politiske spørgsmål for altid at fremhæve den konservative løsning som værende den rigtige, ligesom Sokrates selvfølgelig blev dømt til døden for at forbyrde sig mod bystatens skikke.²² Over for den herskende konservative dydsetik var Xenofanes således sin tids *reformator*, som postulerede individuel frihed og én moral, som skulle være ens for alle. Han var som en Luther, der sagde fra over for den tids katolicisme. (Men om det så betyder, at Xenofanes var græsk-katolsk, det skal jeg ikke kunne sige.)

Xenofanes så sig omkring, og da han gjorde regningen op, konkluderede han, at det at have store grupper af teistisk sindede mennesker var uforligneligt med en fri og liberal samfundsorden, hvori den enkelte selv er ansvarlig for sine handlinger. Hvorend store grupper af teistisk sindede mennesker er samlet, så har de nemlig en tendens til at eksternalisere ansvaret for deres egne handlinger. Og hvis vi skal leve sammen i frihed, siger Xenofanes, så må vi selv tage ansvar for vores handlinger. Så kan vi ikke tro, at Gud griber ind i politik for at hjælpe os, vores klan, eller vores stat.²³

For nu at være fair over for anarkokapitalisterne, så må vi her sige, at Xenofanes' tredje problem ikke er et problem, som er unikt for anarkokapitalistisk tænkning: Hvordan man får mennesker til at tage ansvar for deres eget liv, er en pan-liberal problematik, men dog har den den særlige relevans for anarkokapitalister, at problematikken vokser proportionalt med den frihedsgrad, som man i et givent samfund har tænkt sig at tillade den enkelte borger.

En enkelt teist her og der skal en radikal individualistisk samfundsorden nok kunne klare. Men når store grupper

af teistisk sindede mennesker slutter sig sammen og bekræfter hinanden i, at det er ydre kræfter, som aktivt styrer livets gang på jorden, så bliver de som gruppe utilregnelige.²⁴ Og det er et problem for enhver form for liberalistisk tænkning.

Konklusion: Mennesket dengang og nu

Til slut vil jeg sige, at jeg ærligt må indrømme, at broderparten af min liberalistiske skoling ligger dér, hvor man stadig tænker på staten som et nødvendigt onde, snarere end at man søger helt at afskaffe den. Således vil der utvivlsomt være elementer af min artikel, som vil synes fejlinformerende eller tage sig ud som stråmænd i den anarkokapitalistisk sindede læsers øjne. Derfor må jeg med det samme sige, at jeg beklager, såfremt sådanne invalide argumenter har sneget sig med ind i min artikel. Min hensigt har bestemt ikke været at få anarkokapitalistisk tænkning til at virke mere blåøjet eller utopisk, end den rent faktisk er.

Dog virker det for mig, som om Xenofanes' tre betragtninger, som gengivet her i artiklen, rammer ned i det centrale problem for enhver form for idealistisk tænkning, at mennesket har visse uheldige træk fra evolutionens side: Mennesker relativiserer viden og moral, og de bøjer reglerne i deres egen favør, så snart de kan slippe afsted med det.²⁵ Disse inklinationer er ikke vilkårlige sociale konstruktioner, men snarere *evolutionært betinget*, og de præsenterer således et uomgængeligt problem for enhver form for politisk tænkning, som i sin grundvold ville ønske, at mennesket var anderledes, end det rent faktisk er.²⁶ De problemer, som Xenofanes så i øjnene dengang, er i høj grad de samme problemer, som enhver radikal frihedstænkner må se i øjnene i dag: Mennesket har ikke ændret sig synderligt de sidste 3000 år, og enhver politisk ideologi, som har forsøgt sig med en samfundsorden baseret på en vision om det *nye* menneske og en *ny* moral, har slået fejl, når evolutionens gamle bøhmænd har stukket hovedet frem. Således er der heller ikke nogen grund til at tro, at en ny moral i sig selv vil afstedkomme et radikalt anderledes samfund, selv hvis en sådan moral kunne påvises at være "objektivt rigtig" eller sand (hvilket den selvfølgelig ikke kan). Dengang som nu var den politiske tænkning tynget af det fakum, at menneskene ikke er engle, og at man således enten kunne optænke en flot samfundsorden, som ikke passede med menneskets faktiske habitus, eller man kunne optænke en samfundorden, som passede med menneskets faktiske habitus, men som i så fald ikke ville være flot. I denne debat stiller Xenofanes sig midt mellem de to poler, idet han brændende ønsker af sine medmennesker, at de selv skal tage ansvar for deres liv, viden og moral. Men samtidig ser han dog menneske-heden i øjenene og må konstatere, at hvis målet er frihed,

universalisme og upartisk fairness, så er vi mennesker en art, som har lang vej igen.

Litteratur

- Doyle, Michael (1983): Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs" *Philosophy and Public Affairs*.
 Goleman, Daniel (1998): *Vital Lies, Simple Truths*. Bloomsbury.
 Haidt, Jonathan (2012): *The Righteous Mind*. Pantheon.
 Janoff-Bulman, Ronnie (1985): "Cognitive biases in blaming the victim" *Journal of Experimental Social Psychology* 21 (2).
 Nietzsche, Friedrich (1996): *Philosophy in the Tragic Age of the Greeks*. Regenary Publishing.
 Pinker, Steven (2003): *The Blank Slate*. Penguin.
 Pinker, Steven (2011): *The Better Angels of Our Nature*. Penguin.
 Popper, Karl (2012): *The World of Parmenides*. Routledge.
 Rand, Ayn (1985): *Philosophy: Who Needs It*. MacMillan.
 Ridley, Matt (2003): *The Red Queen*. Harper Perennial.
 Vamvacas, Constantine (2009): *The Founders of Western Thought*. Springer.
 Walsh, Sean Noah (2012): *Perversion and the Art of Persecution*. Lexington Books.

Noter

- ¹ Xenofanes: 21B38
- ² Xenofanes: 21B34
- ³ Rand: Philosophy: Who Needs It s.16
- ⁴ Xenofanes: 21B16
- ⁵ Platon: Staten III, 414e–415c
- ⁶ Xenofanes: 21B15
- ⁷ Pinker: The Blank Slate s. 321
- ⁸ Goleman: Vital Lies, Simple Truths s. 229
- ⁹ Doyle: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs
- ¹⁰ Xenofanes: 21B11
- ¹¹ Haidt: The Righteous Mind s. 26
- ¹² Haidt: The Righteous Mind s. 124
- ¹³ Xenofanes: 21B14
- ¹⁴ Goleman: Vital Lies, Simple Truths s. 227
- ¹⁵ Janoff-Bulman: Cognitive biases in blaming the victim s. 161
- ¹⁶ "Liberal" her forstået som en helhedsvurdering hvor også kulturel og social frihed tælles med.
- ¹⁷ Pinker: The Better Angels of Our Nature s. 182, 240
- ¹⁸ Vamvacas: The Founders of Western Thought s. 94
- ¹⁹ Xenofanes: 21B24
- ²⁰ Vamvacas: The Founders of Western Thought s. 90
- ²¹ Hesiod: Værker og dage §42-105
- ²² Walsh: Perversion and the Art of Persecution s. 58
- ²³ Xenofanes: 21B18
- ²⁴ Vamvacas: The Founders of Western Thought s. 94
- ²⁵ Ridley: The Red Queen s. 158
- ²⁶ Pinker: The Blank Slate s. 157.

Anonyme markeder: Et eksempel på statsløs kapitalisme

Glem private retssystemer og vagtværn, som ellers altid er kardinalpunktet i diskussioner om statsløs kapitalisme. Sorte markeder på internettet med anonyme aktører vidner om, at markeder måske kan fungere i vid udstrækning helt uden håndhævelse af regler, så længe de har et velfungerende omdømmesystem.

Af Lasse Birk Olesen

Hjemmesiden Silk Road er en markedsplads, hvor folk kan købe og sælge genstande under alias.

Krypteringsteknologi gør det svært eller umuligt for myndigheder eller private at spore både datatrafik og betalinger tilbage til sælger eller køber. Det udnyttes så i stor stil til handel med fx receptpligtig medicin og ulovlige rusmidler, som sendes med almindelig brevpост fra sælger til køber.

Der er næppe nogen, der overraskes over, at markeder kan opstå uden statslig regulering. Sorte økonomier har eksisteret længere end hvide. Men anonyme markeder går skridtet videre: De er ikke blot uregulerede fra statslig side, men også markedets egne aktører har ingen mulighed for at håndhæve regler indbyrdes.

Normale *offline* sorte markeder har deres egne ikke-statslige instanser til at håndhæve regler. Betaler man fx ikke sin gæld tilbage til rockergruppen inden den angivne deadline udmåles en straf, som rockergruppen fin-der vil afskrække den dårlige betaler og andre fra at overskride flere deadlines. Men det kan de naturligvis kun gøre, fordi de kender lånerens identitet og værested.

Ingen fysisk aftalehåndhævelse

På anonyme markeder kender ingen af aktørerne hinandens virkelige identiteter, og de har derfor ingen mulighed for fysisk at hævne sig på en modpart, som bryder en aftale. På Silk Road foregår mange handler ved, at køber sender først sin betaling til sælger, hvorefter sælger så afsender produktet. Så hvis fx en hash-sælger på Silk Road modtager en betaling fra køber og derefter undlader at sende produktet, så har køber ingen mulighed for fysisk at håndhæve en straf overfor sælger for aftalebruddet.

Til gengæld har køber et andet værktøj, som er måske mindst lige så effektivt. Han kan nu efterlade en anmeldelse på sælgerens profil på Silk Road, som lader alle få at vide, at denne sælger snyder folk. Herefter står sælger til at miste omsætning når potentielle købere ser, de ikke kan stole på ham. Og med en enkelt eller to dårlige anmeldelser mere kan han sandsynligvis se frem til at måtte lukke sin forretning.

Med andre ord: Så længe værdien af en enkelt modtaget betaling ikke overstiger den værdi, som sælgers omdømme har for sælger, så har sælger incitament til at fuldføre handlen. Hvis sælger fx har et overskud på 50.000 kr om måneden, så er det en dårlig forretning for sælger at snyde en kunde for 1.000 kr, hvis det betyder, at han får en dårlig anmeldelse og ingen længere vil købe hos ham.

Denne mekanisme er den eneste, som får folk til at overholde aftaler på et anonymt marked. Og det virker tilsyneladende. På hjemmesiden kan handlende give hinanden mellem 1 og 5 stjerner som anmeldelse. En undersøgelse indsamlede alle anmeldelser afgivet på Silk Road inden for en seks måneders periode og konkluderede, at hele 97,8% af alle anmeldelser havde 4 eller 5 stjerner, mens kun 1,4% lagde en dårlig anmeldelse med 1 eller 2 stjerner. Undersøgelsen estimerede endvidere konservativt, at der blev omsat for 2 millioner dollars om måneden på Silk Road på daværende tidspunkt, Christin (2012).

En sælger med dårlige anmeldelser kan naturligvis oprette en ny sælgerkonto og starte forfra uden anmeldelser. Silk Road kræver dog et depositum fra alle nye sælgere på ca. 3.000 kr, som kan betales tilbage, når sælger har gennemført en række gode handler. Det gør en hit-and-run-taktik mere besværlig.

	Central lovregulering	Decentral aftalehåndhævelse mellem markedsaktører	Markedsdisciplin via omdømme
Hvide Markeder	Ja	Nej	Ja
Sorte markeder	Nej	Ja	Ja
Anonyme markeder	Nej	Nej	Ja

Nye sælgere må også ofte tilbyde deres produkter billigere end etablerede sælgere for at tiltrække købere. Er man som køber risikovillig kan man forsøge sig med en ny sælger, betale mindre og så risikere at blive snydt. Vil man som køber have den største sikkerhed betaler man derfor lidt ekstra for at handle hos en velrenommeret sælger.

Når tænkere som David D. Friedman og Bruce L. Benson i henholdsvis *The Machinery of Freedom* og *The Enterprise of Law* bruger lang tid på at skitsere, hvordan private retssystemer kunne se ud, og mange diskussioner om statsløs kapitalisme kommer til at handle om det samme, så er det ud fra en forudsætning om, at håndhævelse af regler er vigtigt for velfungerende markeder. Men Silk Road er altså et eksempel på et marked, hvor der hverken er central regulering eller intern håndhævelse af aftaler. Noget kunne derfor tyde på, at markeder er mindre skrøbelige end først antaget; at fysisk aftalehåndhævelse er knapt så vigtigt for velfungerende markeder, og at selv et samfund uden aftalehåndhævelse derfor kunne fungere bedre end forventet.

Økonomiens digitalisering

Man kan indvende, at selv et anonymt marked som Silk Road i dag nyder godt af den håndhævelse af statslige regler, der skal beskytte aktørernes personlige sikkerhed i den fysiske verden. At det kan godt være, at aktørernes omdømme på Silk Road beskytter dem mod at blive snydt af andre aktører på Silk Road, men at dette omdømmesystem ikke kan beskytte aktørerne mod folk, som vælger at være udenfor omdømmesystemet. Fx en tyv der fysisk stjæler ens computer.

Et svar kunne være, at flere og flere af vores værdier bliver digitale. For en forfatter er noget af det mest værdifulde, han ejer, den 300 sider lange roman, som ligger færdigskrevet på hans computer. For industrivirksomheden ligger en stor del af deres værdier i de patenterede ingeniørtegninger, de har gemt på serverne. IT-virksomheden overlever på, at kildekoden til deres software hemmeligholdes fra andre. Og størstedelen af undertegnedes opsparing ligger i den digitale valuta Bitcoin.

For alle de ovenstående gælder det allerede i dag, at noget af det mest værdifulde, de ejer, ikke beskyttes af fysisk overmagt eller statslig lovgivning, men af digital kryptografi. Og efterhånden som software bliver den vigtigste teknologi inden for flere og flere industrier, som det fx er sket for medier og er ved at ske for uddannelse og sundhed, kan vi forvente at flere og flere virksomheder og individer vil opbevare større og større dele af deres værdier digitalt, Andreessen (2011).

Og digital beskyttelse er langt billigere end fysisk beskyttelse. Jeg har helt gratis beskyttet mine digitale værdier, så de ikke kan stjæles, om så verdens 100 største supercomputere slog sig sammen og forsøgte i 1000 år.

I modsætning hertil kan den 100-krone-seddel, jeg har i pungen, stjæles fra mig ved brug af en køkkenkniv til 50 kr. Og beskyttelse af større fysiske værdier er så dyrt, at ofte går store landområder sammen og bygger det, de kalder et militær. Fordi fysisk beskyttelse kan være kapitalintensivt er en populær løsning at centralisere det. Digital beskyttelse er billigt og kan derfor gøres decentralt.

De fysiske værdier, som vi i dag betror staten at beskytte bliver altså en mindre og mindre del af økonomien. Så selv hvis det er rigtigt, at fysisk aftalehåndhævelse og beskyttelse mod vold er nødvendigt for velfungerende markeder i dag, så bliver argumentet svagere og svagere for hvert år, der går, som digitaliseringen skrider frem.

Det kan ikke siges med sikkerhed, at et samfund under specifikke omstændigheder uden nogen form for centraliseret lov håndhævelse vil være velfungerende, før det afprøves under disse omstændigheder (ligesom det i øvrigt heller ikke kan siges med sikkerhed om et samfund med stat). Men at der i dag eksisterer velfungerende markeder uden hverken lov- eller aftalehåndhævelse er et argument for, at det er mere sandsynligt end mange tror, og digitaliseringen af økonomien bevirker, at det væsentligste modargument bliver mindre og mindre relevant.

Litteraturhenvisninger

Andreessen, M. (2011): *Why Software Is Eating The World*. The Wall Street Journal. Besøgt d. 5. februar 2013.

Benson, B.L. (1990): *The Enterprise of Law: Justice Without the State*. Pacific Research Institute.

Christin, N. (2012): *Traveling the Silk Road: A measurement analysis of a large anonymous online marketplace*. Carnegie Mellon INI/CyLab.

Friedman, D.D. (1973): *Machinery of Freedom - Guide to a Radical Capitalism*. Open Court Publishing.

Uden for tema

Statsfejl i miljøpolitikken

Miljø- natur og klimaproblemer er venstrefløjens sidste udvej for at vinde fremgang. Her er det endnu et stykke tid muligt at påstå, at frie menneskers gensidige aftaler ikke kan sikre velstand og velfærd uden statslig tvang. Med eksempler om fiskeri, dansk vandmiljøpolitik og klima vises det, at selv på disse områder udgør staten en hindring for at nå de mål, man gerne vil opnå. Det bedste, der kan ske for miljøet, er en stærk økonomisk vækst, udvidelse af den private ejendomsret til naturen og indførelse af forvaltningsformer, der belønner en god indsats for naturen og miljøet.

Af Karl Iver Dahl Madsen

Miljø- og klimaproblemer er statsfundamentalisternes sidste bastion. På alle andre områder har den frivillige udveksling af varer og tjenesteydelser mellem voksne mennesker vist sin overlegenhed til at skabe velstand for alle mennesker.

Men se markedsfejlene, *the Tragedy of the Commons* og eksternaliteterne, råber tilhængerne af en større og mere magtfuld stat. Markedet kan ikke styre miljøet og klimaet uden kloge politikere, der dirigerer os svage mennesker.

Klimaområdet er helt tydeligt det sidste tilflugtssted for planøkonomer og antivækstere, som råber ud over tagene, at jorden går under på fredag, hvis I ikke underkaster jer en oplyst enevældig verdensregering og i øvrigt giver os jeres penge og stemmer.

Men er det nu rigtigt, at lige netop på miljø- og klimaområdet har den velmenende stat nogle gode evner, som den ikke har vist på andre vigtige områder?

Nej, naturligvis er det ikke sådan, og jeg vil i mit indlæg og med eksempler fra EU fiskeriforvaltningen, den danske vandmiljøforvaltning og fra den internationale klimapolitik vise, at staten ligeledes på dette område fumler bolden, når den får for meget magt.

Jeg vil endvidere pege på nogle praktiske løsninger til at sikre et godt fremtidigt miljø, ved blandt andet at begrænse statens rolle.

Miljøforvaltning

Inden eksemplerne vil jeg gå lidt i detaljer med de miljøforvaltningsprincipper, der er udviklet, siden miljø- og naturhensynene for alvor og berettiget så kom på dagsordenen i 1960'erne. Ikke fordi, der ikke var miljøproblemer før den tid. Især har Steen Steensen, Steensen (1986) malende beskrevet, hvor elendig miljøtilstanden var i de store byer inklusive København i midten af attenhundredetallet.

Men fordi vi i 60'erne kunne skimte konturerne af regionale og globale og grænseoverskridende miljøproblemer, hvor det ikke længere kun var et spørgsmål om at besudle sin egen rede, men hvor problemet gik ud over nære og fjerne naboer. Og det er selvfølgelig et grundlag for liberalismen, at man ikke har frihed til at udøve aktiviteter, der skader andres natur og miljø.

I parentes vil jeg godt bemærke, at de største natur- og miljøproblemer stadig er knyttet til ekstrem fattigdom (Salokhe, 2000). Ca. 3 mio. mennesker dør hvert år af at drikke vand med deres eget lort i, og et tilsvarende antal dør af indendørs luftforurening siddende i små lukkede hytter ved et bål af komøg. Primitivt landbrug: svedjebrug bruger 150 gange så meget plads som en moderne dansk landmand til at producere mad på og ødelægger dermed store naturområder.

Natur-, miljø- og ressourceøkonomi udviklede sig kraftigt som fag i 60'erne, og der opstod ikke uventet to skoler: en kommando/kontrol og en mål-markedsbaseret, som jeg vil beskrive nærmere.

Kommando/kontrol forvaltning

Denne form for forvaltning tager sit udgangspunkt i, at det, vi ikke kan lide, må vi forbyde. At der må kloge embedsmænd med en stærk stat i ryggen til at holde styr på de onde, grådige virksomheder, som er ligeglade med naturen og miljøet.

De redskaber, denne skole benytter sig af, er forbud mod forurening og detaljeret planøkonomisk indretning af samfundets og virksomhedernes produktion.

I en perverteret udgave finder den f.eks. anvendelse som inputstyring, hvor staten, og ikke markedet, vil bestemme, hvor mange grise, der produceres.

En hjørnesteen i denne skole er (B)est (A)vailable (T)echnology, Miljøstyrelsen (2013) princippet, som siger, at man skal bruge den bedst tilgængelige (miljø)teknologi til sin produktion for dermed at begrænse forureningen.

Den skarpe iagttager vil straks spørge: Hvad er den "Bedste" og hvad vil det sige at være "Tilgængelig". Det er der ikke noget godt svar på.

Jeg plejer at fortælle BAT-holdet, at jeg sagtens kan producere laks på månen, bare der er nogen, der vil betale. Det illustrerer, at økonomi og tilgængelighed ikke kan skilles ad. Derfor har man forsøgt at lappe lidt på begrebet ved at indføre BAT(N)o(E)xcessive(C)ost, men uden særligt held i forhold til at undgå international konkurrenceforvridning.

Et andet nøgleproblem ved denne form for inputstyring er, at uanset hvor omhyggeligt, man indretter alle led i produktionen med henblik på at styre outputtet, er der stor usikkerhed om, hvor meget der kommer ud, ikke mindst af den simple grund, at hvis driftslederen er udygtig, kan der alligevel blive ledt for meget ud. Selv en Mercedes kan køre i grøften, hvis chaufføren ikke er dygtig.

En generel regulering af denne art tager heller ikke hensyn til, at der er forskellig sårbarhed for de områder, der modtager belastningen. Derved får virksomheder ved og i robuste miljøer for høje krav og virksomheder ved og i sårbare miljøer for lave krav.

Målstyring & markedsbaseret forvaltning

I denne skole, som f.eks. kommer delvis til udtryk i det Europæiske Vandrammedirektiv (EU Commission – Environment, 2000) startes med at opsætte et mål for miljøet, og målene udstyres med et antal operationelle krav, som er formuleret på et korrekt statistisk grundlag, og som kan eftervises ved målinger.

F.eks.:

Mål

Eksempler på krav

Der skal kunne bades i Københavns havn

>1000 e.coli/100ml i højst 5% af tiden

Limfjorden skal have god økologisk kvalitet

Ålegræsset skal nå ud på 5 meter

Klimaændringers skadevirkning skal begrænses

Global temperatur < 2gr. Celsius

Derefter etableres en sammenhæng mellem de forskellige stressfaktorer (udledning af spildevand m.m., fysiske påvirkninger etc.) og miljøtilstanden, og der beregnes/vurderes, ved hjælp af modeller eller faglige skøn, hvilket niveau af stressfaktorer, der sikrer overholdelse af de ønskede mål.

Næste i rækken følger en socioøkonomisk vurdering af omkostningerne ved indgreb over for stressfaktorer, og gevinster ved den forbedrede tilstand. Det forudsættes, at der anvendes den optimale kombination af indgreb over for stressfaktorer, således at omkostningerne minimeres, hvilket opsummeres i devisen: *mest miljø for pengene*.

Der besluttet derefter politisk, med inddragelse af alle relevante aktører, herunder både erhverv og grønne NGO'er, om omkostningerne er acceptable i forhold til de opstillede mål. Hvis det ikke er tilfældet, foretages et antal iterationer, indtil resultatet er tilfredsstillende. Processen er dynamisk og skal løbende opdateres i forhold til ændrede ønsker, nye stressfaktorer og teknologisk udvikling, som muliggør billigere løsninger.

Anvendelsen af markedet kan komme ind på den måde, at man enten pålægger stressfaktorerne en afgift/skat, der svarer til omkostningerne ved påvirkningen, eller man kan decideret handle med kvoter f.eks. kvælstof eller kulstof. Derved sikres ideelt, at de billigste løsninger gennemføres først og at de sektorer, der har mest gavn af en "belastningskvote", har bedst råd til at købe dem. Et eksempel på en vellykket politik af denne art er SO₂ og NO_x lovgivningen i USA (Burtraw, 2009), som på markedsbasis, Cap-and-Trade, har givet en hurtig og billig reduktion af udledningen af disse stoffer.

Fra den virkelige verden

I virkelighedens verden har kommando/kontrol systemerne generelt sejret, både til skade for miljø og natur, men ligeledes til skade for den globale økonomiske udvikling.

I det følgende vil jeg gennemgå tre konkrete eksempler:

Fiskeriet: *The Tragedy of the Commons*

The Tragedy of the Commons (Hardin, 1968) omhandler problemet, at det ingen ejer, er der heller ikke nogen, der har incitament til at beskytte. Oprindeligt var eksemplet fælles græsningsarealer, som blev overudnyttet. I nyere tid er det især (over)-fiskeriet, der bruges som eksempel på denne problemstilling.

Og det er korrekt, at der er eksempler på, at ustyret fiskeri har fået hele fiskebestande til bryde sammen. Europæisk fiskeripolitik har forsøgt at løse problemet ved en ekstrem planøkonomisk tilgang. Et rådgivende udvalg af universitetsforskere nedsat af ICES (International Council for the Exploration of the Sea baseret på 20 Nordatlantiske medlemsstater) med et biologisk udgangspunkt (dvs. uden særlig indsigt i fysisk oceanografi, modellering, økonomi etc.) kommer med et typisk forsigtigt råd til EU's fiskeriministre.

I natlige forhandlinger lige inden reguleringen skal opdateres, får fiskeriministrene fastsat (lidt større) samlede kvoter end ICES rådgiver til, får gennemført et benhårdt kvotefordelingsslagsmål, og får sidst, men ikke mindst, beskrevet i detaljer, hvilke fisk, der må fiskes, hvor og hvornår og med hvilke redskaber, helt ned til maskestørrelser på fiskenettene.

Det siger sig selv, at ingen – hverken fisk, fiskere eller forbrugere – er og kan være tilfredse med dette forløb. Især fordi det ikke sikrer en optimal fangstmængde, medfører et stort udsnid af fisk og giver svingende forsyning og ustabile priser.

Retfærdigvis skal siges, at Danmark er gået i spidsen, og på linje med New Zealand har indført omsættelige kvoter, hvormed fiskeriudbyttet optimeres i forhold til indsatsen, idet de mest effektive fiskere nu får de største kvoter.

Endvidere arbejder Danmark med at belønne fiskere, der installerer TV-udstyr på skibet (Seafish, 2011), og derved selv viser, at de ikke smider fisk ud.

Det er selvfølgelig for en markedstilhænger, at nøglen til løsningen er at udvide ejendomsretten til at omfatte havet. Man kunne starte med at reservere et antal områder på havet til natur- og miljøinteresser (MPA'er = marine protected areas) og andre områder til fiskeriformål. Det ideelle ville være, at fiskerivirksomheder så kunne købe sig retten til at fiske i disse områder. Fiskeren ville derefter kun have en interesse, og det ville være at maksimere udbyttet af sin *havlod* ved anvendelse af god management og avanceret teknologi.

Næstbedst er et "Free-for-All" fiskeri i de udlagte områder. Fiskeriet vil ikke kunne bryde sammen, da der sikres en rekruttering af ny fisk fra MPA'erne.

I princippet ville der kunne opstå et slagsmål, som kunne reducere udbyttet væsentligt i forhold til det optimale. Der er dog eksempler på, at frivillige overenskomster i form af fiskerilaug eller lignende har kunnet sikre gode fiskeriforhold.

Samfundet behøver dog ikke at være særligt bekymret for dette. Dels kan man på grund af MPA'erne ikke fiske havet tomt, dels kan akvakulturen sagtens forsyne alle mennesker med rigelig mængder gode fisk. Så det værste der kan ske er, at man bliver nødt til at erstatte torske med laks og rødspætter med pighvarre.

De danske vandmiljøplaner: Kvælstofeksternaliteten

Danmark er et fantastisk land til biologisk produktion af mad og skind. Den naturgeografiske forklaring på det er Golfstrømmen, som sikrer et behageligt klima for planter og dyr – ikke for varmt og ikke for koldt, ikke for vådt og ikke for tørt.

Det har vi forstået at udnytte. Danmark er en verdensmagt på området. Vi udgør den tredjestørste eksportorienterede fødevareklynge i Europa, Nordamerika og Australien, Rosted (2010). Og selv om vi kun tæller en promille af verdens befolkning, producerer vi en procent af verdens grise. Et i parentes bemærket højkvalitetsprodukt, som på alle parametre: dyrevelfærd, miljø- og klimapåvirkning og fødevarer sikkerhed er helt i top internationalt set, hvilket anerkendes ved, at danske grise får en afregningspris, der er ca. 20 % højere end verdensmarkedsprisen.

Den biologiske produktion har imidlertid et fodaftryk, relativt bedre end andre lande, men alligevel substantielt i form af arealforbrug, kvælstofudledning etc.

Det har den danske stat, og EU, forsøgt at løse. Desværre med et ringe resultat på grænsen til fiasko.

Inden jeg beskriver alle urimelighederne i den danske vandmiljøforvaltning, vil jeg lige påpege, at det danske vandmiljø nu har det meget bedre end i den ringeste situation i 70'erne.

Der er ikke længere blod fra slagterier i vandløbene, men tværtimod en fin opgang af rentvandsarter som laks og ørreder. Man kan trygt bade ved de fleste danske badestrande bl.a. i havnen i København, som er en af de få storbyer i verden, hvor det kan lade sig gøre. Dansk Landbrug har reduceret sit kvælstoftab fra knap 500.000 tons / år til 260.000 tons / år (Vinther, 2012).

Og det gamle "Pløresund" er nu et område med krystalklart vand og stadig øget udbredelse af bunddyr og planter.

Nogen vil så hævde, at denne udvikles skyldes statens faste hånd. Men det er nu ikke så sikkert. Min hypotese er, at den dårlige vandmiljøforvaltning i DK, og EU, har forsinket opnåelsen af miljø- og naturmålene ved at bruge de forkerte redskaber og derved gøre tilpasningen alt for dyr.

Natur og miljø kan godt forbedres uden statslig regulering. Den store smog katastrofe i London i 1952, som på linje med den nuværende i Beijing kostede en overdødelighed på titusinder af mennesker, gav anledning til den statslige Clean Air Act i 1956. Hvad ikke mange ved er imidlertid, at luftforureningen i London toppede omkring år 1900, og allerede i 1950 var faldet til noget under det halve, hvilket var sket på grund af aftaler på regionalt og kommunalt niveau (Lomborg, 2001).

Et andet eksempel er, at dansk landbrug, uden noget som helst statsligt indgreb alligevel ville have forbedret sin kvælstofeffektivitet, da kvælstof koster (mange) penge. Ved at reducere tabet med ca. 230.000 tons/år har man med dagens gødningspriser sparet 1,8 mia. kr./år.

Bemærk ligeledes, at de kommunistiske lande havde og har nogle af de fineste og strammeste statslige miljølove i verden samtidig med, at de var (og i Kinas tilfælde er) de suverænt største forurenere.

Selv om vi har brugt yderligere mia. af kr. på danske miljøtiltag, har vi de seneste 10-20 år ikke set markante forbedringer af den generelle økologiske tilstand i danske farvande. Men samtidig har den dårlige miljøregulering givet det danske samfund store offeromkostninger, som svarer til de indtægter, *man ikke ser*.

Kort fortalt kan man karakterisere dansk vandmiljøpolitik således: *Forbyd nye produktioner og mob de eksisterende, så de til sidst opgiver ævred.*

Det er heldigvis kun delvis, men ikke helt lykkedes, og der er håb endnu.

De store fejltagelser i dansk vandmiljøpolitik er:

1. Manglende socioøkonomiske vurderinger.

Man (et sammenrend af politiserende miljøembedsmænd og svage politikere) har opstillet overambitiøse natur- og miljømål for Danmark. Men har så, i strid med EU lovgivnin-

gen, undladt at gennemføre seriøse samfundsøkonomiske vurderinger af de omkostninger, der var forbundet med at opfylde målene. Man har måske til nød set lidt på de direkte medgåede omkostninger til gylletanke etc., men har helt undladt at vurdere offeromkostningerne = *det man ikke ser*.

Et meget direkte resultat af en unødigt stram regulering af den mængde kvælstof, der udbringes på markerne, er, at det danske korn ikke får gødning nok og dermed mistes udbytte og kvalitet. Med de nuværende kornpriser svarer det til et årligt nettotab for dansk planteproduktion på 3,3 mia. kr./år, lige ind på bundlinjen (Landbrugsinfo, 2013).

Meget værre er den produktion, der mangler i DK, på grund af misreguleringen af miljøet. Verdensmarkedet for fødevarer har udviklet sig med mere end 2 % om året i de seneste mange år (FAOstat, 2013), men selv om DK er et af det mest velegnede lande i verden til denne produktion, har vi ikke kunnet få lov at følge med. Mit personlige skøn er, at en god miljøregulering ville have givet en årlig primærproduktionsværdi på 160 mia. kr./år mod den nuværende 80 mia. og en eksport på 240 mia. mod den nuværende på 120 mia. kr./år. Et pænt bidrag til at lukke hullerne i dansk økonomi. Og en overdreven dyr måde at opnå en (beskeden) miljøforbedring på.

For mit eget erhverv, akvakulturen, har den internationale vækst i markedet for store laksefisk været ca. 8 % om året. Hvis vi havde fået lov til at følge denne vækst, ville vi i dag have produceret for 5 mia. kr./år i stedet for 1 mia. / år.

2. Manglende målsætningsdebat. Når man har bildt politikerne ind, at det ikke koster noget særligt at have høje mål, er der jo ikke noget at sige til, at de siger ja tak. Hvis ansvarlige politikere havde kendt de tal, jeg har vist for oven, ville de nok have tøvet lidt og tænkt, måske vi kunne være lidt mindre ambitiøse, i det mindste på kort sigt. EU's vandrammedirektiv gør det muligt at anvende undtagelsesbestemmelser, hvis der er gode samfunds-mæssige grunde dertil. Og det må der siges at være i et lille tætbefolkede land, som producerer mad til tre gange så mennesker, som bor i landet. Vi kunne have brugt disse bestemmelser til at udlægge acceptabel = moderat

miljøtilstand i store dele af DK, i stedet for god økologisk tilstand = tæt på naturtilstand, som generelt er en absurditet i et gennemført kulturlandskab som det danske.

3. **Regulering på input i stedet for output.** I stedet for at se på resultatet (opfyldes miljømålene ved den forudsatte reduktion af stressfaktorer, herunder kvælstof?) har man reguleret inputtet til produktionen eller ligefrem selve produktionen i form af antal tilladte dyreenheder, gødskningskvoter og foderkvoter for dambrug. Som tidligere nævnt giver denne reguleringsform alligevel ingen sikkerhed for, at miljømålet opnås. For det andet giver den ingen incitament til producenten om at forbedre sin miljøeffektivitet, fordi der ikke gives tilladelse til at producere mere. Denne reguleringsform sammen med BAT betyder, at det reelt er kontorchefer i offentlige, der i detaljer bestemmer, hvordan danske fødevarereproducerende virksomheder skal indrettes i detaljer. Som et eksempel på hvor absurd det er, kan jeg oplyse, at der findes 14 sider lange BAT-blade, der beskriver udformningen af den skovl, der skal skrabe møget op fra gulvet i en kostald (Miljøstyrelsen, 2010).
4. **Ensidig satsning på det danske kvælstof.** Grunden til, at man ikke har set nogen særlig virkning af kvælstofreduktionen i de seneste 10-20 år er, at miljøbureaukratiet af usaglige grunde – landbruget må ikke slippes af kvælstofkrogen – ikke har villet anerkende, at der er mange andre stressfaktorer: temperaturændringer, fysiske påvirkninger og fiskeri, der i lige så høj grad som kvælstof påvirker vandmiljøet. Og at man heller ikke har villet se i øjnene, at DK ikke kan løse problemet isoleret, idet en meget stor del af kvælstoffet kommer fra vores randområder med luften og vandet.

På det seneste er der håb forude. Regeringen har nedsat en Natur- og landbrugskommission, som er i gang med nogle lovende reformforsalg om blandt andet at gå over til outputregulering.

Det er i for sig godt nok, men der skal mere til.

Først og fremmest skal vækst og indtjening i højsædet, og miljøhensyn skal ikke kunne trumfe alt. Det vil muligvis i nogle robuste områder betyde en (mindre) midlertidig forringelse af naturen og miljøet, men til gengæld bliver der tjent en masse penge, som i givet fald kan pløjes

tilbage i store kosteffektive natur- og miljøforbedringer som naturparker, stenrev og udplantning af ålegræs. Denne udvikling skal i gang nu og ikke vente til, at alt er belyst = dvs. aldrig. Processen skal være iterativ, så evt. fejlskud løbende rettes op.

I det hele taget skal processen nu baseres på inddragelse af alle samfundets aktører, som forhandler sig frem til lokale løsninger i vandråd og lignende. Naturen og miljøet er for vigtigt til at blive overladt til miljøbureaukrater, og den tid bør være forbi, hvor miljøembedsfolk står alene i spidsen for natur- og miljøforvaltningen i Danmark. Den skal igen i hænderne på folkevalgte politikere både på Christiansborg og i byråd.

Personligt går jeg ind for endog særdeles ambitiøse natur- og miljømål. De skal bare opnås i takt med, at den teknologiske udvikling gør det muligt, og uden at forringe konkurrenceevnen for den danske biologiske produktion.

Klimaændringer: Markedsfejlen

Klimadiskussionen er som nævnt det sidste tilflugtssted for kritikerne af den demokratiske kapitalisme og de åbne frie samfund. Det er tydeligt for enhver, at alle ressource- og miljøproblemer er ved at blive løst af markedet og den teknologiske udvikling i samspil med god forvaltning, således at der sker en stærk forbedring af verdens samlede velstand, velfærd og økologiske tilstand. Og at den virkelige fjende af naturen og miljøet er ekstrem fattigdom.

Lige netop på klimaområdet kan man ikke helt afvise, at de sædvanlige virkemidler ikke kan løse problemet, og at nogen derfor kan argumentere for en global *Blueprint for Survival* (Goldsmith, 1972), som kommanderer os alle til at opføre os korrekt efter de radikale Lidegaardske normer.

Det man har gjort indtil nu, dvs. Kyotoprocessen med dens forestilling om internationalt bindende juridiske aftaler omhandlende alle lande om kvoter for, hvor meget CO₂ man må udlede, har været en ynkelig fiasko. Den har efter mit skøn overhovedet ikke medført nogen reduktion af det globale CO₂ udslip ud over den, der kan forklares af østblokkens økonomiske sammenbrud og den globale finanskrisen. Snart overhaler Kinas CO₂ udledning resten af verden tilsammen, samtidig med at USA nedsætter sin udledning, fordi man har fundet masser af billigt og rent naturgas i skiferforekomster. Mens den naive del af verden, Europa og især Danmark, er hoppet med på vognen og har gjort energien kunstig dyr til stor skade for især den danske økonomi.

Jeg har i anden sammenhæng meldt klart ud, at jeg finder store menneskeskabte klimaændringer usandsynlige, bl.a. fordi hypotesen er baseret på modelberegninger (Humlum, 2009), som nu i stadig tiltagende grad ikke viser sig at passe med virkeligheden. Problemet bør derfor, som beskrevet af Lomborg, ikke ligge særligt højt på den internationale dagsorden, og de løsninger, der indtil nu har været på banen (en kommando/kontrol stærk fordyrelse af energien), er en kur, der er meget dyrere end sygdommen. F.eks. viser den nyeste analyse fra en af de førende klimaøkonomer, Richard Tol, at op til et par grader er virkningen af en evt. global opvarmning overvejende positiv (Tol, 2012).

Men hvad nu hvis menneskeskabt global opvarmning er et vigtigt problem? Hvordan skal det så løses? Ideelt skal der pålægges CO₂ udledningen en global skat, der svarer til omkostningen ved eksternaliteten, som i følge Tol i dag er opgjort til 25 USDG/ ton CO₂. Eller der skal indføres et global Cap-and-Trade system med et stadigt faldende loft for den globale CO₂ udledning, hvorefter handel sikrer de billigste reduktioner, og at CO₂ udledningen tilfalder de aktører, der skaber flest værdier i forhold til udledningen.

I det mindste må man ikke gøre som i DK, hvor man i form af afgifter på produktion og tilskud til vindmøller har brugt virkemidler, der er 10 gange dyrere end CO₂ eksternaliteten. Som Lomborg siger, at give 10 kroner ud for at tjene 1 krone er en skidt forretning.

Nøgleordet er her "global". Det er helt usandsynligt, at der kan opnås global politisk enighed om sådanne tiltag. Og det er i øvrigt et spørgsmål, om det er ønskeligt. I en bog (Bostrom, 2011) fra 2011 om *Global Catastrophic Risks* anføres i et afsnit om totalitarisme, at fuld global enighed i form af en velmenende verdensregering er et af de risikable scenarier for jordens fremtid, fordi det giver globale magthavere muligheden for at lave globalt katastrofale fejl. Tænk jer f.eks. en radikal verdensregering med en "Birgitte Nyborg" i spidsen! Big Mother i 6' potens.

Alt i alt vil en strategi om at "fedte sig igennem" og "vent-og-se" sammen med indlysende fornuftige tilpasningstiltag som lidt højere diger, vandsikre porte i NY's metro, ophør af tilskud til forsikringer til folk, der bosætter sig ved en oversvømmelsestruet strandkant etc. i denne situation være at foretrække. Og i praksis er det jo det, der sker.

Mere marked og mindre stat i miljøforvaltningen

Mine eksempler har vist, at staten ligeledes på natur- og miljøområdet er i stand til at gøre stor skade ved forkert og for megen regulering. Så en generel formind-

skelse og gerne afvikling af statens direkte rolle i miljøforvaltningen vil være en god ting.

I den forbindelse vil jeg pege på tre tiltag.

1. Øget anvendelse af ejendomsret. Det bør være muligt at eje en større del af naturen bl.a. havet. Hvis en person fisker på en andens ejendom eller forurener en andens del af vandløbet, bør det være erstatningspligttagtig og evt. strafbart. Dette bør ligeledes gælde for luftforurening og andre grænseoverskridende stressfaktorer.
2. Frivillige overenskomster om lokale miljømål og miljøforvaltning. Alle interessenter i et vandområde bør uden statens indblanding kunne forhandle sig til rette om hvilke miljømål og virkemidler, man vil tage i brug. Regionale og nationale myndigheder skal kun kunne blande sig ved grænseoverskridende forurening eller ved beskyttelse af særlige habitater og arter.
3. Undgå vidensmonopoler, især på globalt niveau. IPCC lignende organer "for den højeste klimaoplysning" bør erstattes af decentrale uafhængige viden centre, der kan skændes, så det brager i det offentlige rum.

Litteraturliste

- Bostrom, Nick and Mirkovic, Milan M. (2011): *Global Catastrophic Risks*. Oxford.
- Burtraw, Dallas and Szambelan, Sarah Jo (2009): "U.S. Emissions Trading Markets for SO₂ and NO_x," Resources for the Future. <http://www.rff.org/documents/RFF-DP-09-40.pdf>.
- EU Commission - Environment (2000): http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/index_en.html
- FAOstat (2013): http://faostat3.fao.org/home/index.html#VISUALIZE_BY_DOMAIN
- Goldsmith, Edward and Allen, Robert (1972): "Blueprint for Survival," *The Ecologist*. Vol. 2 No. 1, January 1972.
- Hardin, Gardin (1968): "The Tragedy of the Commons," *Science*, 162(1968):1243-1248.
- Humlum, Ole (2009): *Det ustyrlige klima*. Gyldendal.
- Landbrugsinfo (2013): "Hvad koster de underoptimale kvælstofnormer dansk landbrug?" https://www.landbrugsinfo.dk/Planteavl/Goedskning/Naeringsstoffer/Kvaelstof-N/Kvaelstofnormer-og-prognose/Sider/hvad-koster-de-underoptimale-kvaelstofnormer-dansk-landbrug_pl_po_13_137.aspx

- Lomborg, Bjørn (2001): *The Skeptical Environmentalist*, p165. Cambridge Press.
- Miljøstyrelsen (2010): "Skrabere i gangarealer i stalde med malkekvæg," <http://www.mst.dk/NR/rdonlyres/AEED9CC9-30B7-41A8-AE44-61F5A977ADB60/Skraberep%C3%A5gangarealeristaldetilmalkek%C3%B8er.pdf>
- Miljøstyrelsen (2013): http://www.mst.dk/Virksomhed_og_myndighed/Industri/BAT-+bedst+tilgaengelige+teknik/
- Rosted, Jørgen et al (2010): *Den danske landbrugs- og fødevareklynge i et internationalt perspektiv*, FORA
- Salokhe, Vilas M. et al (2000): "Growth Unlimited". *Proceedings from School of Environment, Resources & Development*, Asian Institute of Technology.
- Seafish (2011): "Remote Electronic Monitoring," http://www.seafish.org/media/publications/SeafishFactSheet_ElectronicMonitoring_201107.pdf
- Steensen, Steen (1986): *Den økologiske krigsførelse*. Abildgaard & Brødsgaard.
- Tol, Richard S. (2012): "Targets for Global Climate Policy: An Overview," *Department of Economics, University of Sussex in its series Working Paper Series with number 3712*. <http://ideas.repec.org/p/sus/susewp/3712.html>
- Vinther, Finn Pilgaard Vinther og Olsen, Preben (2012): "Næringsstofbalancer og næringsstoroverskud i landbruget 1990/91-2010/1," *DCA RAPPORT NR. 008*.

Uden for tema

Individer, institutioner og politik

uden romantik - James M. Buchanan (1919-2013)

James McGill Buchanan, Jr., der var født i 1919, døde den 9. januar 2013, 93 år gammel. Buchanan var en af fædrene til Public Choice skolen, og han blev i 1986 hædret med Nobelprisen i økonomi "for his development of the contractual and constitutional bases for the theory of economic and political decision-making".

Af Casper Hunnerup Dahl

1. Indledning

Den 9. januar i år døde den amerikanske økonom James M. Buchanan, 93 år gammel, efter et langt og produktivt liv. Han var aktiv til det sidste og fortsatte med at publicere og deltage i konferencer indtil i hvert fald slutningen af 00'erne. Det sidste ved jeg, fordi jeg havde fornøjelsen af at deltage i en conference i Mont Pelerin Society i Stockholm, 2009, hvor Buchanan også var til stede. Jeg var for ydmyg, genert eller benovet til at introducere mig selv for den aldrende Buchanan ved denne lejlighed, men jeg husker især to episoder med ham fra konferencen.

Den ene var, da min gode forskerkollega Christian Bjørnskov, lektor ved Institut for Økonomi, Århus Universitet, havde fået til opgave at opponere på det papir, Buchanan præsenterede på konferencen: "The Constitutionalization of Money", Buchanan (2009), der handlede om vare- og fiatpenge og nødvendigheden af grundlæggende reformer af pengevæsenet i retning af mere faste, regelbundne møntfødder. Som det er kotume ved akademiske konferencer foregik der flere forskellige sessioner samtidig i forskellige lokaler. Lokalet, hvor Buchanan, skulle præsentere, var naturligvis pakket til randen. Alle, der ikke selv skulle præsentere, opponere eller lede en session på det pågældende tidspunkt, eller som havde specifikke, faglige interesser i en af de samtidige sessioner, ville se og høre Buchanan – eller Jim, slet og ret, blandt venner. Buchanan var i dén grad blandt venner ved denne

konference i det selskab, hvor han i adskillige år havde været en prominent figur og endda bestridt posten som præsident i årene 1984-1986.

Jeg husker hverken præsentationen eller opponeringen i detaljer, men jeg husker Christians indledende ord om den opgave, han stod over for i forbindelse med at opponere på Buchanans papir: "A daunting task." At skulle opponere på et papir af en af grundlæggerne af Public Choice som forskningsprogram med tilhørende tidsskrift (Public Choice), akademisk selskab (Public Choice Society) og forskningscenter (Center for the Study of Public Choice), der i 1986 modtog Nobelprisen i økonomi for "sin udvikling af det kontrakt- og forfatningsmæssige fundament for teorien om økonomisk og politisk beslutningstagning"¹, er en opgave, der kalder på ydmyghed.

Den anden episode var under konferencens afsluttende gallamiddag, afholdt i Den Gyldne Sal på Stockholms rådhus. Umiddelbart efter desserten begynder flere gæster at klappe i den ene ende af salen. Jeg vender mig om, og ser, at alle ved bordet tættest ved indgangen har rejst sig og er i gang med stående bifald. Nabo-bordet og bordet derefter igen har tilsyneladende også fanget, hvad der er på spil, og flere herfra har også rejst sig eller er i færd med det, alt imens de bidrager til bifaldet. En gæst i nærheden af mig undrer sig, ligesom jeg, over, hvad der foregår.

“Hvad foregår der?” Hans sidemand strækker sig på tæer for bedre at kunne se. “Jeg tror det er Jim, der forlader selskabet.”

Jeg vil i det følgende forsøge at give et kort rids af den teoriretning og det perspektiv på politik – Public Choice² – som Buchanan var en af hovedkræfterne bag udviklingen af. Buchanan var en særdeles produktiv herre, der efterlader sig et akademisk forfatterskab bestående af over 20 bøger og hundredvis af publicerede artikler, og jeg vil derfor hverken forsøge at opsummere hele forfatterskabet eller drage konklusioner omkring, hvilke konkrete værker og bidrag, der er størst og vigtigst i forskningsmæssig forstand eller hvilke, der har haft størst betydning for idédebat og samfundsudvikling.

Jeg vil derimod ganske kort fremhæve et par udvalgte værker, jeg personligt finder særligt interessante, nemlig milepælen *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Buchanan and Tullock (1962), som Buchanan skrev sammen med sin mangeårige ven og samarbejdspartner, Gordon Tullock; *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan*, Buchanan (1975); og *Politics by Principle, Not Interest: Towards Non-Discriminatory Democracy*, Buchanan and Congleton (1998). Afslutningsvis vil jeg knytte et par kommentarer til Buchanans eget ståsted i den politisk-ideologiske debat inden artiklen afrundes med et forsøg på en kort opsummering af, hvad der først og fremmest karakteriserer James M. Buchanans eftermæle.

2. Public Choice – Politik uden romantik

James McGill Buchanan blev født i Murfreesboro, Tennessee, USA den 3. oktober 1919. 21 år senere fik han sin bachelorgrad fra Middle Tennessee State Teachers College (i dag: Middle Tennessee State University) og året efter, i 1941, blev han master i økonomi fra University of Tennessee. I 1948 kunne han kalde sig Ph.D. i økonomi fra University of Chicago, og to år senere fik han titel af professor ved University of Tennessee.

I løbet af sin tid som ph.d.-studerende i Chicago stiftede Buchanan bekendtskab med to økonomer, der i særlig grad inspirerede ham. Den ene var Frank H. Knight, der var professor ved universitetet i Chicago; den anden var en svensk økonom ved navn Knut Wicksell, hvis bog fra 1896 med titlen “Finanztheoretische Untersuchungen” Buchanan faldt over på universitetets bibliotek. Værket fandtes på dette tidspunkt ikke i en engelsk oversættelse – et forhold, Buchanan senere personligt satte sig for at rette op på. Buchanan nævner selv i flere bøger og artikler Wicksell som en af sine væsent-

ligste inspirationskilder til de tanker, der ledte til udviklingen af Public Choice som teori og forskningsprogram, nemlig (1) den videnskabsteoretiske position, der kendes som metodologisk individualisme; (2) antagelsen om det rationelle menneske, *homo economicus*; og (3) forståelsen af politik som et marked.³ Vi skal vende tilbage til (1) senere i forbindelse med Buchanans politisk-ideologiske ståsted og i første omgang fokusere mere på de to andre, mere konkrete elementer i Public Choice-teorien.

Et af Buchanans væsentligste, tidlige bidrag var således bruddet med den herskende antagelse om forskellige rationaler hos det politiske og økonomiske menneske. Det er næppe for meget sagt, at Buchanan fandt denne skelnen mellem et *homo politicus*, der i den politiske sfære søger det bedste for hele samfundet, og et *homo economicus*, der på markedet søger at maksimere sine egne interesser, for ganske absurd. Hvordan skulle det samme menneske kunne være præget af én tankegang, når vedkommende gik til grønthandleren, og af en helt anderledes tankegang, når vedkommende gik hen til valgstedet for at stemme? For Buchanan var konklusionen oplagt: Mennesket er grundlæggende et *homo economicus*, der ikke skifter tankegang afhængig af, om det agerer i markedet for varer og tjenesteydelser eller i markedet for politiske ydelser. Der er således ingen grund til at tro, at mennesker skulle holde op med primært at tænke på egne interesser, blot fordi de træder ind i den politiske arena. Sammenhængen

med forståelsen af politik som et marked ligger lige for og følger logisk af antagelsen om *homo economicus* og afskrivelsen af *homo politicus'* eksistens: da mennesker antages at handle ud fra samme rationale i politik som på markedet, kan politik med fordel anskues netop som et marked, hvor politikere er udbydere af politiske 'varer' og 'tjenesteydelser', imens vælgerne er forbrugere, der efterspørger disse. Dette betyder bl.a., at 'politikfejl' er lige så teoretisk mulige og empirisk relevante at undersøge som 'markedsfejl'. Når nu det giver god mening at anskue politik som et marked, hvorfor skulle der så ikke også kunne forekomme 'markedsfejl' i det politiske marked?

Helt generelt betød disse teoretiske grundelementer, at Buchanan i mange af sine arbejder fokuserede på de potentielle og ofte reelle konflikter mellem den individuelle, oftest relativt kortsigtede rationalitet og det – især på længere sigt – kollektivt attraktive på den anden side. Dette førte konkret til et opgør med Keynes' tankegang om, at politikere rent faktisk vil gøre det kollektivt og langsigtet rationelle i hhv. op- og nedgangstider, frem for at gøre, hvad der er rationelt for dem selv på kort sigt, Buchanan (1958). Buchanan var, selvsagt, overbevist om, at politikere det meste af tiden ville gøre det sidstnævnte.

Interessen for konflikten mellem det individuelt rationelle og det kollektivt attraktive fik dog først og fremmest Buchanan til senere i sin karriere at interessere sig meget for betydningen af (og fordelene ved) et forfatningsmæssigt fundament for politik – en ide og interesse, han også giver Wicksell æren for at have givet ham inspirationen til. Denne interesse ledte til dannelsen af et helt nyt forskningsfelt med Public Choice som paraply, nemlig konstitutionel økonomi (eller 'forfatningsøkonomi'). Buchanan undrede sig over, hvad han så som den manglende indsigt hos økonomer og politologer før ham i betydningen af at skelne analytisk imellem selve rammerne for politik ("valg af regler") og de konkrete, politiske spil, der foregår indenfor disse rammer ("valg indenfor regler"). Ideen til denne opdeling – og Buchanans ønske om mere fokus indenfor samfundsforskningen på den første del – var inspireret af Frank H. Knight og kom bl.a. til udtryk i grundlæggelsen af tidsskriftet *Constitutional Political Economy*, der udkom første gang i 1990.

Buchanans interesse for betydningen af de begrænsninger, forfatninger, institutioner og regler lægger på individers adfærd gav sig også udslag i en mere normativt præget interesse for potentialet i konstitutionelle grænser for politik. Hvis politikere – ligesom alle andre mennesker – er til falds for kortsigtede gevinster til dem selv frem for langsigtede gevinster for hele sam-

fundet, giver det måske mening i en vis udstrækning at "binde politikernes hænder" gennem konstitutionelle begrænsninger; ganske enkelt for at beskytte politikere imod muligheden for at falde for "sirenernes sang". At muligheden for, at politikere selv skulle vælge at vedtage forfatningsmæssige begrænsninger på deres egne handlemuligheder – som Odysseus, der beordrede sine mænd til at binde ham til masten og derefter fylde deres egne ører med voks, så de hverken kunne høre Sirenernes sang eller Odysseus' bønner til dem om at slippe ham fri⁴ – i realiteten kan være svær at få øje på, er en helt anden sag.

Skal vi således forsøge at sammenfatte Buchanans aftryk på vores forståelse af politik og økonomi i få sætninger, må først og fremmest fremhæves hans formulering af fundamentet for Public Choice som teori og forskningsprogram og særligt udviklingen af konstitutionel økonomi som grundlag for studiet af forfatningers politiske og økonomiske effekter, herunder effekter af valgsystem, regeringsform, magtdeling (horisontal såvel som vertikal/føderal) mv. indenfor moderne politisk økonomi. Helt overordnet kan Buchanans væsentligste bidrag til samfundsforskningen siges at ligge i udviklingen af den økonomiske tilgang til studiet af politiske beslutningsprocesser og deres konsekvenser med særlig vægt på betydningen af regler og politiske institutioners indretning, især de forfatningsmæssige. Intet værk repræsenterer og udtrykker dette klarere end hovedværket *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, som Buchanan og Tullock lavede analyserne til i løbet af 1958-59 og i fællesskab skrev hovedparten af i løbet af 1959-60.

3. Den økonomiske analyse af politiske institutioner og beslutningsregler

Parløbet mellem James M. Buchanan og Gordon Tullock er centralt for udviklingen af Public Choice og fik stor betydning for begges individuelle karrierer. Et håndgribeligt, tidligt udtryk for det samarbejde mellem de to, der var ved at tage form, var, da de sammen grundlagde forskningscenteret "Thomas Jefferson Center for Studies in Political Economy" ved University of Virginia i 1957 – det forskningscenter, der flere år senere, i 1969, blev forankret ved Virginia Polytechnic Institute og skiftede navn til det, vi kender det under i dag, nemlig "Center for the Study of Public Choice". I 1983 tog Buchanan og Tullock – efter en konflikt med lederen af Virginia Techs økonomiske institut – deres forskning og deres center med sig til George Mason University, der siden har dannet ramme – for nogle måske sågar et 'hjem' eller ligefrem et 'safe haven' – for Public Choice-baserede studier af politik. Et andet konkret og umåde-

lig betydningsfuldt udtryk for de to forskeres parløb var grundlæggelsen i 1966 af tidsskriftet "Papers in Non-Market Decisionmaking", der få år senere skiftede navn til dets nuværende, der samtidig er disciplinens: "Public Choice".

I *The Calculus of Consent* (herefter: *Calculus*) brød Buchanan og Tullock med den indtil da herskende måde at analysere politiske institutioner og deres konsekvenser på. Bogen var det første større, samlede forsøg på teoretisk at undersøge konsekvenserne af forskellige beslutningsregler fra et økonomisk perspektiv, hvor tidligere forskning i afstemningsregler og valgsystemer havde fokuseret på disses politiske konsekvenser, fx for sammensætningen af partisystemer, koalitionsdannelse m.v., Dahl (2012). Denne økonomiske tilgang til studiet af politik betød et radikalt anderledes fokus sammenlignet med tidligere forskning i eksempelvis valgsystemer: I stedet for at studere konsekvenserne af valgsystemer og de specifikke regler, disse består af, for repræsentation – hvilket uvægerligt ledte til et fokus på grupperes relative stilling i forhold til andre grupper i samfundet – interesserede Buchanan og Tullock sig mere for konsekvenserne af disse regler for det enkelte individ i form af gevinster og omkostninger.

Deres analyse af beslutningsregler var således positiv i videnskabelig forstand, idet de fokuserede på spørgsmål af typen: "Hvad er konsekvenserne...", men deres udgangspunkt var eksplicit normativt. Ifølge Buchanan og Tullock burde politik være en øvelse i Paretooptimalitet i den forstand, at legitimiteten af en politisk beslutning afhænger af den grad, i hvilken den virker til alle individers fordel netop som individer, ikke som medlemmer af en gruppe eller et helt samfund, der ses som mere end summen af dets dele. Første sætning i forfatternes forord afslører – måske – noget af denne hensigt: "*This is a book about the political organization of a society of free men,*" Buchanan and Tullock (1962: xxi).

En af de væsentligste, originale ideer i *Calculus* er definitionen af enstemmighed som det ideal, alle andre beslutningsregler må sammenlignes med.⁵ Ikke fordi enstemmighed er den regel, der gør det lettest at træffe politiske beslutninger – det er i sagens natur ikke tilfældet – men fordi det følger af det normative, individualistiske postulat om Paretooptimalitet som kriterium for vurdering af, hvad der er 'god' og 'dårlig' politik.

Med enstemmighed som ideal demonstrerer Buchanan og Tullock, at forskellige beslutningsregler medfører forskellige sæt af *eksternalitetsomkostninger* for de individer, der påvirkes af de politiske beslutninger

såvel som forskellige sæt af *beslutningsomkostninger* for de individer, der træffer de politiske beslutninger. Forfatterne definerer dernæst *interdependensomkostninger* som den simple sum af eksternalitetsomkostninger og beslutningsomkostninger og kan dermed begynde at analysere sig frem til de samlede politisk-økonomiske konsekvenser af forskellige beslutningsregler på en måde, der gør det muligt systematisk at sammenligne dem med hensyn til fordele og ulemper for enkeltindivider i samfundet – vel at mærke i en økonomisk forstand, hvor det er den enkeltes interesser, ikke repræsentation, der tæller. Populært sagt kan man sige, at Buchanan og Tullock i *Calculus* interesserer sig mere for, i hvilken grad individer får deres ønsker opfyldt, end i hvilken grad, deres synspunkter bliver hørt. Det sidste er naturligvis i høj grad en forudsætning for det første, men for Buchanan og Tullock stoppede øvelsen ikke der. Hvad er repræsentation værd for den enkelte, hvis ikke den endelige, kollektive, politiske løsning i en eller anden grad afspejler vedkommendes præferencer?

Konkret analyserede de to forfattere både kendte, parlamentariske beslutningsregler som simpelt flertal og kvalificeret flertal, ligesom de også analyserede konsekvenserne af sådanne i kombination med tokammersystem sammenlignet med etkammersystem. I et policy-perspektiv leder disse analyser således til den konklusion, at en beslutning foretaget af en gruppe forfatningsfædre (eller politikere, der ændrer en eksisterende forfatning) om eksempelvis at indføre et tokammersystem i stedet for et etkammersystem bør vurderes ikke så meget i forhold til denne beslutnings konsekvenser for repræsentativiteten af det politiske system men derimod for dens konsekvenser i form af større eller mindre interdependensomkostninger.

Samlet set opstillede Buchanan og Tullock med *Calculus* således en helt ny måde at sammenligne politiske systemer på og et helt nyt sæt af kriterier for vurderingen af deres indbyrdes fordele og ulemper. At denne økonomisk inspirerede tilgang også – men ikke nødvendigvis udelukkende – bør tages med i betragtning, når politiske beslutningsregler eller hele politiske systemer sammenlignes, kan måske forekomme selvindlysende den dag i dag. Det var det langt fra, da Buchanan og Tullock i 1962 udgav den bog, der siden har stået som en milepæl indenfor såvel Public Choice som politisk økonomi mere generelt.

4. Anarki, stat og Leviathan

Med *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan* (herefter: *Limits*) fra 1975 kastede Buchanan

sig ud i politisk filosofi med hovedet først – vel vidende, som han selv gør opmærksom på i forordet til bogen, Buchanan (1975: xvi), at han her bevæger sig uden for det område, han er uddannet og specialiseret indenfor. Han mente imidlertid ikke, at det forhindrede ham i at konfrontere nogle af de samme socialfilosofiske dilemmaer, som eksempelvis de store såkaldte kontraktteoretikere (Hobbes, Locke, Kant) havde beskæftiget sig med, og gå til analysen af dem bevæbnet med den værktøjsskasse i form af Public Choice-teori og den økonomiske tilgang til studiet af politiske institutioners konsekvenser, han og Tullock havde udviklet i *Calculus. Limits* placerede således Buchanan midt i en på det tidspunkt livlig, hvis ikke ligefrem opfødte akademisk debat indenfor analytisk politisk filosofi, hvor flere monumentale bidrag tilsammen genoplivede den normative filosofiske debat om det retfærdige samfund. I sit forord til *Limits* omtaler den tyske filosof Hartmut Kliemt således Buchanan som en af de “tre nye kontraktteoretikere”, Buchanan (1975: xiii) – de to andre var John Rawls i kraft af sit hovedværk *A Theory of Justice* fra 1971, Rawls (1971) og Robert Nozick med sit ditto, *Anarchy, State, and Utopia* fra 1974, Nozick (1974). Udover denne debat skrev *Limits* sig også ind i en intern debat i Public Choice-kredse om anarki og studiet af oprør, der for alvor tog fart i disse år.

Den grundlæggende problemstilling i *Limits* er den samme, som også optog Rawls og Nozick og før dem alle Hobbes, Locke og Kant: Hvis Hobbes har ret i, at livet under anarki i den såkaldte “naturtilstand” – hvor der ingen love og regler er, og hvor det enkelte individ dermed er fuldstændig overladt til sig selv – er “ensomt, fattigt, ubehageligt, dyrisk og kort”, Hobbes (1991 [1651]), hvordan kan en gruppe individer så gå sammen og danne en stat på en sådan måde, at hver enkelt medlem af gruppen er bedre stillet end før, og hvor konstruktionen anses for legitim? Og hvordan sikrer man sig, at man ikke går fra asken og ind i ilden ved nok at slippe ud af anarkiet, men til gengæld havne under en almægtig Leviathans dominans, der ikke efterlader den enkelte nogen personlig frihed af betydning?

Buchanan demonstrerer, at forskellen mellem livet under en naturtilstand og livet under en legitim stat reguleret af en forfatning kan illustreres ved hjælp af simpel spilteori, hvorved han samtidig viser den fortsatte berettigelse af anvendelsen af økonomisk-teoretiske værktøjer i analysen af politiske – og her politisk-filosofiske – problemstillinger. Kort fortalt opstiller Buchanan et spil, der minder om det klassiske “Fangernes Dilemma”, for hhv. naturtilstanden og tilstanden under en velfungerende, demokratisk forfatning.⁶ På denne måde demonstrerer han fordelene ved at vedtage en forfatning, der gør det

muligt at sikre håndhævelsen af (først og fremmest) den private ejendomsret for alle individer omfattet af forfatningen, idet produktiv adfærd dermed belønnes sammenlignet med en naturtilstand uden forfatning, hvor håndhævelsen af privat ejendomsret følger den stærkes ret og hvor det i mange tilfælde er rationelt for den enkelte at stjæle fra andre frem for at producere selv.

Således finder Buchanan det ikke svært at argumentere for, at anarki som en positiv utopi er et suboptimalt alternativ til en begrænset stat, der håndhæver basale individuelle rettigheder og i videst mulige omfang begrænser folkevalgte politikere til kun at vedtage politiske love og reguleringer, der kan karakteriseres som Pareto-forbedrende i den forstand, at de stiller alle individer i samfundet bedre. Med denne position var det således tydeligt, at Buchanan nok var individualist i politisk henseende, men at han samtidig lagde en vis afstand til libertarianere og anarkokapitalister, der – især for sidstnævntes vedkommende – ikke delte Buchanans negative vurdering af livet under anarki.⁷

Limits følger således godt nok kronologisk efter *Calculus*, men kan siges logisk at gå forud for denne, idet *Limits* beskriver hele udgangspunktet for politik som en øvelse i Pareto-optimalitet og de skridt, der kan tages for at gå fra anarki til konstitutionelt demokrati. Og for Buchanan stopper den politisk-filosofiske udforskning af dilemmaet mellem det individuelt rationelle og det kollektivt attraktive under konstant hensyntagen til den bedst mulige sikring af individuelle rettigheder naturligvis ikke her: De følgende skridt i *Limits* består i at udforske hvad Buchanan kalder den “post-konstitutionelle kontrakt” – der følger efter og befinder sig indenfor selve den konstitutionelle kontrakt som netop omtalt – som omhandler de politiske spil om regler for statens levering af offentlige goder indenfor den grundlæggende ramme, forfatningen etablerer, samt naturligvis de potentielle farer for, at det konstitutionelle demokrati udvikler sig til en almægtig Leviathan styret af alt andet end princippet om Pareto-optimalitet i politiske beslutninger. Hvordan sikrer man sig, at vogterne af en forfatning agerer i dennes ånd, når nu der ikke er nogen til at vogte vogterne – udover vælgerne med deres trods alt beskedne demokratiske indflydelse?

5. Politik efter princip, ikke interesser

Det bringer os til det tredje og sidste af Buchanans større bidrag, som vil blive fremhævet her, nemlig *Politics by Principle, Not Interest: Towards Nondiscriminatory Democracy* (herefter: *Principles*) fra 1998, som Buchanan skrev sammen med George Mason-kollega-

en Roger D. Congleton. Bogen tager, ligesom *Calculus* og *Limits*, udgangspunkt i ideen om Pareto-optimalitet som kriterium for (god) politik, men hvor *Calculus* opstillede en analysemodel, der gjorde det muligt at 'regne' på – og dermed sammenligne – konsekvenserne af forskellige beslutningsregler, og *Limits* udforsker det filosofiske dilemma vedrørende overgangen fra anarki til konstitutionelt demokrati og etableringen af sidstnævnte på en måde, der sikrer det imod at udvikle sig til tyranni, så søger Buchanan og Congleton i *Principles* at formulere og designe et konkret, forfatningsmæssigt princip, der skal sikre, at politik i videst muligt omfang kun lader sig gennemføre, såfremt den er Pareto-optimal.

Dette princip kalder de *generalitetsprincippet*, og det går i al sin enkelthed ud på at begrænse politikere fra ved flertalsbeslutning at vedtage politikker, der gavner nogle grupper eller individer på bekostning af andre. Princippet har således til formål at gøre det muligt at implementere kriteriet om Pareto-optimalitet i en demokratisk forfatning og kan i øvrigt anskues som et princip, der sikrer ligebehandling i kantiansk forstand: alle mennesker skal behandles lige i den forstand, at intet menneske må reduceres til en genstand – et middel – for andres velbefindende. Filosofisk argumenterer Buchanan og Congleton således for, at generalitetsprincippet kan rodfastes i en teori om retfærdighed – hvor individet i højere grad end hos eksempelvis Rawls er den enhed, retfærdighedsbegrebet defineres med hensyn til – men hovedparten af bogen vies til teoretisk at udforske de sandsynlige politiske konsekvenser af princippet under forskellige betingelser. *Principles* er således, ligesom både *Calculus* og *Limits*, karakteristisk for Buchanans arbejder i den grundlæggende forstand, at de beskæftiger sig med positiv, rationel analyse af politiske spil om oprettelsen af forfatningsinstitutioner ("valg af regler") og den politisk-økonomiske adfærd, der må forventes at finde sted indenfor sådanne forfatningsinstitutioner ("valg indenfor regler"), alt sammen med et eksplicit normativt udgangspunkt.

Udover, at generalitetsprincippet kan ses som retfærdigt ud fra en individuelt orienteret Pareto-betragtning, hvordan kan det så – om muligt – også demonstreres, at princippet fører til mere effektiv politik? I Buchanan og Congletons optik er det netop fraværet af et generalitetsprincip i en eller anden forstand i moderne demokratiske forfatninger, der muliggør fænomener som politisk gevinstsøgning ("rent seeking") og skiftende flertalskoalitioners udbytning af skiftende mindretal i form af lovgivning, der tildeler ressourcer og andre fordele til dem selv, mens omkostningerne væltes over på mindretallet. Udover, at konsekvenserne af disse fænomener indenfor Buchanan og Congletons ramme

anses for uretfærdige, så argumenterer forfatterne også for, at de leder til ineffektiv politik i den forstand, at de offentlige udgifter bliver meget større, end de behøvede at være for at sikre et givent omfang af retssikkerhed og social sikkerhed.

Samlet set illustrerer *Principles* på fornem vis en anden af Buchanans grundlæggende pointer: Hvis man ønsker 'bedre' politik – forstået som politik, der rent faktisk fremmer interesser, der deles af hele det politiske fællesskab og ikke kun spinkle flertal eller sågar små mindretal – kan det bedre betale sig at forsøge at ændre på reglerne for det politiske spil end at forsøge at ændre på spillerne.

6. Buchanan – en klassisk liberal

Det skulle på nuværende tidspunkt stå klart også for de læsere, der ikke i forvejen kender til Buchanans forskning og politiske synspunkter, at han i hvert fald ikke er socialist, men tydeligvis hører hjemme et sted i den del af det politiske spektrum, der i Danmark har farven blå. Ifølge New York Times' nekrolog påvirkede Buchanan "en hel generation af konservativ tænkning omkring budgetunderskud, skatter og størrelsen af den offentlige sektor", McFadden (2013). Udover at man kunne skrive en hel artikel om det beklagelige i (amerikanske) journalisters manglende evne (eller vilje) til at skelne mellem mere end to punkter på et endimensionelt politisk spektrum – i USA ofte benævnt "liberal" (venstre) og "conservative" (højre) – så kan man som minimum konstatere, at denne journalist for New York Times næppe kender til Buchanans lille bog fra 2005 med titlen: *Why I, Too, Am Not a Conservative*, Buchanan (2005), der er en direkte reference til titlen på F. A. Hayeks berømte essay i appendikset til hans *The Constitution of Liberty* fra 1960: "Why I am not a Conservative", Hayek (1960).

I denne bog sparer Buchanan således undertegnede samt alle andre, der måtte interessere sig for en nærmere identifikation af Buchanans personlige, politiske ståsted, for at forsøge at udlede det af hans tekster. Som han skriver:

"Since, in a very broad sense, the position laid out by [Timothy] Roth, and earlier by Hayek, does not differ essentially from my own, I feel it obligatory to defend classical liberalism, as Hayek did more than four decades ago, as a term that aims to be descriptive of a coherent political philosophy that differs in its basic elements from that which is summarized under the rubric 'conservatism'." Buchanan (2005: 1).

Skulle man stadig være i tvivl, påstår Buchanan allerede på den følgende side et slægtskab mellem konservatisme og andre ismer som paternalisme og socialisme – en beskrivelse, der næppe vækker den helt store begejstring blandt erklæret konservative.

En væsentlig pointe omkring Buchanans politiske ståsted er imidlertid, ifølge Buchanan selv, at det for ham er en logisk følge af hans videnskabsteoretiske udgangspunkt – ikke omvendt. Pointen kan måske umiddelbart synes trivial, men er det langt fra: der er afgørende forskel på først at erkende sit politiske ståsted og derefter erkende det videnskabsteoretiske udgangspunkt for ens forskning, der er foreneligt med den, og så – som Buchanan – først at erkende, at man mener samfundsforskning bør tage udgangspunkt i individer som den grundlæggende analyseenhed (metodologisk individualisme) med alle de logiske slutninger, der følger heraf, og dernæst erkende, at de analyser, man foretager med dette udgangspunkt, tenderer til at ende med konklusioner, der kan karakteriseres som klassisk liberale. Resultatet ser godt nok ens ud, men vejen derhen er forskellig.

Buchanan har selv sammenlignet sit tilbagevendende udgangspunkt i metodologisk individualisme med en maler, der altid anvender rød maling: Ligesom man ikke bør være overrasket over, at Buchanan som metodologisk individualist ofte når frem til konklusioner, der i politisk forstand flugter med klassisk liberalisme, så bør man heller ikke være overrasket over, at maleren, der konsekvent udelukkende anvender rød maling tenderer til at male billeder i forskellige nuancer af rød, Ludwig von Mises Institute (1987). En farve, det i politisk forstand hverken giver mening at forbinde Buchanan med i USA ("conservative") eller i Europa (socialisme).

7. Afsluttende bemærkninger

Buchanan var en ener, der gik imod strømmen. Han var ikke bange for at fremsætte et eksplicit normativt udgangspunkt, der gik stik imod mainstream, for positiv samfundsforskning. Buchanan indså tidligt, at hvis man ønsker mest mulig frihed og velstand på lang sigt, så drejer det sig måske ikke om at gøre det lettere at træffe politiske beslutninger. Måske drejer det sig faktisk i højere grad om at gøre det sværere. Buchanan var imidlertid ydmyg omkring sit eget bidrag til forståelsen af politik og økonomi: han hævdede ikke, at Public Choice-teori nødvendigvis kan forklare hovedparten af politiske aktørers adfærd og de konsekvenser, den resulterer i. Buchanan mente mere beskedent, at Public Choice-tilgangen – gennem sit fokus på rationel adfærd – forklarer en væsentlig del af politiske aktørers adfærd,

hvor stor den del så end mere præcist er i forskellige sammenhænge, og fra det udgangspunkt udfordrede han Public Choice-teoriens kritikere: Hvad er alternativet? Kan der opstilles en anden og bedre forklaringsmodel med minimum samme forklaringskraft og samme brede anvendelsesmuligheder?

Buchanan turde sige højt, hvad han fandt indlysende – men som ingen andre i det akademiske miljø turde eller ønskede at sige højt på hans tid – og bygge et helt forskningsprogram op omkring det. Et forskningsprogram, der indenfor moderne politisk økonomi har spillet en rolle, der minder om drengen i 'Kejserens Nye Klæder' af H.C. Andersen, der siger højt, hvad alle kan se, men ingen tør sige. Hverken Buchanan som forsker eller Public Choice som forskningsprogram kan imidlertid reduceres udelukkende til denne rolle – indflydelsen har været langt større og dybere, og den fortsætter med at præge moderne politisk økonomi. Også hos forskere, der ikke åbent vedkender sig, at de trækker på arven fra Buchanan, Tullock og andre tidlige hovedfigurer indenfor Public Choice.

New York Times' nekrolog over Buchanan rammer – i modsætning til bemærkningen om hans politiske ståsted – hovedet på sømmet, når det kommer til policy-implikationerne af Buchanans arbejde. Buchanan kan således siges – formentlig til hans egen ærgrelse – at have fået ret i sine teoretiske forudsigelser globalt set: De offentlige sektorer er vokset, det samme er budgetunderskuddene (i størrelse såvel som hyppighed), og det samme er den offentlige låntagning. Alt dette er sket, fordi rationelle politikere – mennesker som alle andre – i høj grad har handlet i tråd med egne interesser, samtidig med at de har hævdet, at de forfulgte den kollektive interesse eller det "fælles bedste".

Populært – og stærkt forenklet – sagt kunne udgangspunktet for Buchanans forskning have lydt nogenlunde således – ud på de sene timer, forstås, hvor tonen er blevet lidt løsere og formaliteterne lidt færre – i hvert fald, hvis jeg selv skulle forsøge at formulere det i dag (ganske anakronistisk) baseret på alle de indsigter, Buchanan og Public Choice-forskningen har givet mig:

"Venner, lad os nu bare indse, at vi mennesker ikke er engle, og at vi ikke kommer tættere på at opføre os som engle af at bevæge os fra markedet og ind i politik. Lad os derpå, med den indsigt i bagagen, kaste os over studiet af, hvordan politik i virkeligheden fungerer."

Eller som Buchanan selv opsummerede sin tilgang: *Politics without romance*, Buchanan (1979).

Litteraturhenvisninger

- Buchanan, James M. (1958): *Public Principles of Public Debt*, Homewood: Irwin.
- Buchanan, James M. (1975): *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan*, Vol. 7 i "The Collected Works of James M. Buchanan", Indianapolis: Liberty Fund, 2000.
- Buchanan, James M. (1979): "Politics Without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implications", Inaugural Lecture, Institute for Advanced Studies, Vienna, Austria, *IHS Journal, Zeitschrift des Instituts für Höhere Studien* 3, B1-B11.
- Buchanan, James M. (1986): "The Constitution of Economic Policy", Nobel Prize Lecture to the Memory of Alfred Nobel, December 8, 1986. Tilgængelig på: www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1986/buchanan-lecture.html.
- Buchanan, James M. (1989): "Man and the State", Presidential Address, Mont Pelerin Society, General Meeting, 1986, kap. 4 i: Buchanan, James M.: *Explorations into Constitutional Economics*, compiled and with a preface by Robert D. Tollison and Viktor J. Vanberg, College Station: Texas A&M University Press.
- Buchanan, James M. (2003): *Public Choice: The Origins and Development of a Research Program*, Center for the Study of Public Choice, George Mason University, tilgængelig på: <http://www.gmu.edu/centers/publicchoice/pdf%20links/Booklet.pdf>.
- Buchanan, James M. (2009): "The Constitutionalization of Money", paper præsenteret ved *Mont Pelerin Society, Regional Meeting*, Stockholm, 2009.
- Buchanan, James M. (2005): *Why I, Too, Am Not a Conservative: The Normative Vision of Classical Liberalism*, Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Buchanan, James M. og Tullock, Gordon (1962): *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Vol. 2 i "The Selected Works of Gordon Tullock", Indianapolis: Liberty Fund, 2004.
- Buchanan, James M. og Congleton, Roger D. (1998): *Politics by Principle, Not Interest: Towards Non-Discriminatory Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Casper Hunnerup (2012): *The Uncertain Effects of Constitutions: Investigating Cross-National Patterns in Rent Seeking and Government Spending*, Ph.D.-afhandling, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- Gwartney, James D. and Wagner, Richard E. (1988): "Public Choice and Constitutional Order", kap. 2 i Gwartney og Wagner (eds.): *Public Choice and Constitutional Economics*, London: JAI Press.
- Hayek, Friedrich A. (1960): *The Constitution of Liberty*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Jakobsen, Gunnar (1990): "Public Choice Skolen", *Libertas*, nr. 10, tilgængelig på: <http://www.libertas.dk/arkiv/10.pdf>.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2005a): "Ulysses and the Rent-Seekers: The Benefits and Challenges of Constitutional Constraints on Leviathan", i *The Dynamics of Intervention: Regulation and Redistribution in the Mixed Economy, Advances in Austrian Economics*, Vol. 8, pp. 245-278, Amsterdam: Elsevier.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2005b): "Frihedens Forfatning", kap. 7 i Kurrild-Klitgaard, Peter: *Individ, stat og marked: Studier i rationalitet og politik*, København.
- Ludwig von Mises Institute (1987): "An Interview with Laureate James Buchanan", *Austrian Economics Newsletter*: Volume 9, Number 1; Fall 1987.
- McFadden, Robert D. (2013): "James M. Buchanan, Economic Scholar and Nobel Laureate, Dies at 93", *New York Times*, 9. Januar, 2013.
- Nozick, Robert (1974): *Anarchy, State, and Utopia*, Malden, MA: Blackwell Publishing, 2006 reprint edition.
- Rawls, John (1971): *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Spencer, Herbert (1884): *The Man versus the State*, Indianapolis: Liberty Classics, 1981.
- Wicksell, Knut (1896): *Finanztheoretische Untersuchungen*, Jena: Gustav Fischer.

Noter

¹ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1986/

² For mere generelle introduktioner til Public Choice-teori og dens anvendelse kan henvises til Buchanans egen artikel: "Public Choice: The Origins and Development of a Research Program", Buchanan (2003). Endvidere findes der en fyldig, dansk introduktion af Gunnar Jakobsen i *Libertas*, nr. 10, Jakobsen (1990).

³ Buchanan benyttede eksempelvis lejligheden ved modtagelsen af Nobelprisen i økonomi i 1986 til gennemgående at knytte sine egne vigtigste pointer og hele grundlaget for Public Choice-teorien op på Wicksells arbejder i sin prisforelæsning, Buchanan (1986).

⁴ Se fx Kurrild-Klitgaard (2005a): Ulysses and the Rent Seekers... for anvendelse af denne myte som metafor for politikeres interesse i at lade sig konstitutionelt begrænse fra handlinger, de vil være fristede til at gribe til på kort sigt, men som de vil fortryde på længere sigt.

⁵ Æren for inspirationen til de*ne ide giver Buchanan også til Wicksell.

⁶ Lignende anvendelser af "Fangernes Dilemma"-lignende spil i denne kontekst kan findes hos bl.a. Buchanan and Congleton (1998: 22ff), Gwartney and Wagner (1988: 32ff), og Kurrild-Klitgaard (2005b: 206ff).

⁷ Buchanan brugte også sin præsidenttale ved Mont Pelerin Society, General Meeting i 1986 til bl.a. at lægge afstand til anarkokapitalistiske strømninger. Talens titel: "Man and the State", Buchanan (1989), er en direkte reference til titlen på den libertarianske politiske filosof Herbert Spencers "The Man versus the State", Spencer (1884), der antyder, at Buchanan ikke deler Spencers syn på forholdet mellem individet og staten.

Boganmeldelse

Philipp Bagus: *The Tragedy of the Euro*. 2nd. ed., 2011.

Af Kristian Bergqvist

Phillip Bagus bog, *The Tragedy of the Euro* er en spændende analyse af den politiske og økonomiske udvikling i Europa efter anden verdenskrig. Ud fra de økonomiske principper i den Østriske skole giver Bagus et bud på, hvordan euroen og opbygningen af den europæiske centralbank (ECB) er med til at skabe økonomiske og politiske kriser internt i EU. Kriserne bruges herefter af eurokrater og eurofile til at centralisere og skabe en europæisk superstat til skade for alle andre i EU.

Bogen er ikke bare en tør beskrivelse af en økonomisk og politisk institution men fokuserer på og handler om de politiske kampe, der foregår i kulisserne af den europæiske scene. Franske socialister udnytter Tysklands nederlag i anden verdenskrig og svækkelsen af den tyske wehrmacht. Franske politikere og erhvervsfolk med internationalt fokus bliver strippet af deres kolonier efter krigen og søger derefter at finde nye områder af interesse uden for Frankrig. Tysklands svækkelse bliver svaret på deres drømme og ved etableringen af Romtraktaten, smedes EU som et tveægget sværd med fremmelsen af et internt frimarked på den ene side og oprettelsen af et central agentur med kapacitet til fremme af intern politisk centralisering og intervention på den anden. Dette giver de førnævnte Franske interessegrupper et værktøj til politisk virke i EU.

Ved fødslen af EU ligger fokus primært på frihandelsiden, men med tiden vinder socialisterne frem. Langsomt udbygges og stabiliseres en europæisk superstruktur. Det primære mål er en stærkt centraliseret stat komplet med en højesteret, fælles mønt og militær. Styret af teknokrater og med en socialistisk præget politik bliver unionen eksternt protektionistisk og internt interventionistisk, et såkaldt autarkisk paradis for magtpolitikere.

Tyske politikeres kamp med den tyske bundesbank, nationale banker med udenlandske europæiske interesser og firmaer med primær virksomhed indenfor eks-

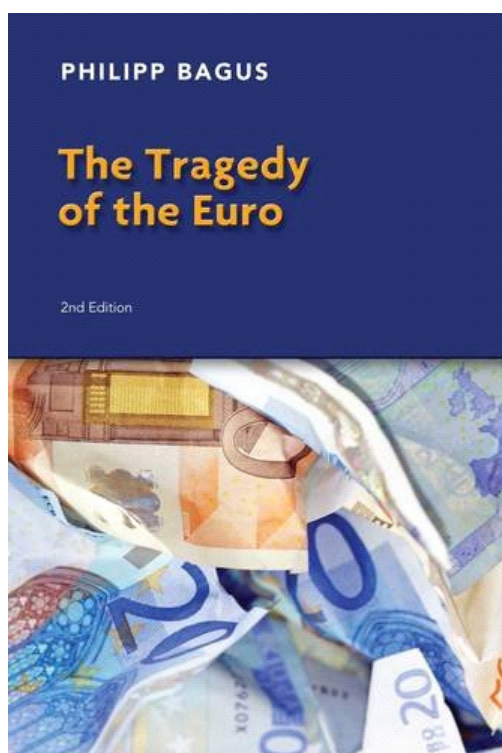
port allierer sig i slutningen af 80'erne og igennem 90'erne med syd og vesteuropæiske ligesindede om at få etableret en centralbank med kapacitet til at udstede og styre den fælles mønt, euroen. Herved bliver det nemmere at gennemføre en inflationær politik, hvilket øger eksporten, fremmer politikernes mulighed for at indføre socialistiske iværksættelser og frem for alt sikrer europæiske banker imod tab ved obligationsinvestering i nationer med en falleret og uholdbar økonomisk politik.

Bagus demonstrerer, hvordan euroen og ECB er bygget som en politisk svikmølle, der skaber nationalt politisk incitament til at plyndre andre EU lande via udstedelsen af obligationer. "Tragedy of the commons" er en kendt økonomisk situation, der omhandler menneskelig tilgang til fælles resurser, hvorom der mangler et veletableret og administreret system for fordeling af goderne. I situationen med "Tragedy of the commons" bliver resultatet, at alle resurserne forbruges så hurtigt som muligt uden hensyn til fremtiden. Bagus argumenterer for, at konstruktionen af ECB skaber et økonomisk incitament, der minder om situationen i "tragedy of the commons". Nationale økonomiske kriser opstår som følge af overforbrug, og politisk løses det via intervention fra EU og ECB imod national afgivelse af suveræniteten. Med tiden fører denne mekanisme til gradvist øget centralisering i EU.

Den amerikanske skribent, libertarianer og systemkritiker Albert J. Nock overtog og udvidede Oppenheimers teori om den evige kamp imellem den politiske distribution af goder versus den sociale (frimarked og frivillig). På mange måder repræsenteres denne kamp utrolig godt i hele EU problemstillingen, hvor den politiske magt i EU konstant styrkes af dens egen uholdbare politiske og økonomiske opbygning. Hvis man accepterer Bagus' analyse som korrekt, så kan ECB og euroen betragtes som et af de værktøjer, der bruges til at fremme den politiske magt på bekostning af den sociale. Man må dog forundres over den genialitet, der ligger

bag mekanismen i ECB systemet, der udnytter det faktum, at politikere lever af deres vælgere. Vælgere er oftest politiske og økonomiske ignorenter, og medmindre de er ideologisk disponeret for at stemme anderledes, så stemmer de på dem som tildeler dem den største bid af kagen. Herved har levebrødspolitikere ikke længere et valg, når det kommer til at bruge lånemulighederne i EU, for dem, der ikke gør brug af systemet, bliver overbudt af deres politiske modstandere.

Bagus slutter sin bog med et par forslag til, hvordan situationen i EU kan ende. Jeg skal ikke afsløre hans forudsigelser her, men derimod håbe, at jeg har vakt jeres nysgerrighed nok til, at I selv læser bogen, der så fornemt er gratis og kan hentes fra hjemmesiden www.mises.org.

Boganmeldelse

Yaron Brook and Don Watkins: *Free Market Revolution. How Ayn Rand's ideas can end big government.* N.Y. 2012.

Af Annie Vinther Sanz

Hvorfor er det så svært at ophæve nye love og reguleringer når de først er vedtaget?

Hvorfor taler alle pludselig om Ayn Rand; en forfatter, der døde for mere en tredive år siden?

Hvorfor har tidligere oprør mod "Big Mother-staten" fejlet – og hvad skal vi gøre for at lykkes?

Det er disse spørgsmål, som Yaron Brook og Don Watkins - med baggrund i Ayn Rands idéer og filosofi - giver svarene på i deres nye bog *Free Market Revolution*.

Lige siden Ayn Rand – med bøgerne *Atlas Shrugged* og *Capitalism: The Unknown Ideal* – argumenterede for, at kapitalismen bygger på egoisme som moral, har utallige bøger dokumenteret, at frie markeder producerer rigdom, og at statslig regulering af markederne begrænser rigdom. Alligevel vokser staten i størrelse og magt, og den regulerede og kontrollerede økonomi ekspanderer.

Brook og Watkins påviser, at ekspansionen skyldes idéer, som er blevet en del af vores kultur. Her er idéen om, at egoisme er lig med ondskab, helt grundlæggende for denne udvikling. Målet med deres letlæselige bog er at tilvejebringe redskaberne til at bringe Rands moral ind i mainstreamdebatten.

Dette er noget af en udfordring! Profit – og dem, der søger den – betragtes næsten universelt med stor mistænksomhed. Samtidig forudsætter mange mennesker, at det er statens moralske pligt at hjælpe dem, der har behov for hjælp - uagtet størrelsen på ens egen

indsats. Disse generelle opfattelser er i høj grad med til at modarbejde kapitalismen.

Brook og Watkins gennemgår i store træk den økonomiske historie, afslører velfærds-"statists" løgne og udforsker markedsmekanismerne. Vigtigst af alt demonstrerer de, at kapitalismen er moralsk.

Bogens moralske forsvar for profitmotivet bygger på Ayn Rands objektivistiske etik:

"Mit moralske kodeks, forstandens moralske kodeks, er indeholdt i et enkelt aksiom: eksistens eksisterer – og i et enkelt valg: at leve. Alt andet udgår herfra. For at leve må mennesket bevare tre ting som de øverste og herskende værdier i hans liv: Forstand – Formål – Selvtægtelse. Forstand, som hans eneste værktøj til opnåelse af viden – Formål, som basis for den lykke han ønsker at opnå – Selvtægtelse, som hans ukrænkelige sikkerhed for, at hans forstand er kompetent til at tænke, og at hans person er værdig til opnåelse af lykke. Disse tre værdier forudsætter og kræver alle menneskets dyder, og alle dets dyder vedrører forholdet mellem eksistens og bevidsthed: rationalitet, uafhængighed, integritet, ærlighed, retfærdighed, produktivitet og stolthed."

Den profitsøgende handlende, der lever for - ved egen indsats - at søge lykken, er iht. Rands filosofi moralsk. Dette fokus på at leve ved egen indsats og af hensyn til sin egen lykke burde være svær at argumentere imod. Gennem hele bogen giver Brook og Watkins indsigt i, hvordan moralske mennesker på et frit marked vil koordinere deres produktive aktiviteter, og hvordan dette ikke alene gavner individet men alle markedets

parter. Det endelige resultat er øget velstand - og dermed større velfærd.

Bogen rører naturligt nok ved penge som betalingsmiddel, og de udfordringer der historisk har været med regulering af pengestandarder versus guldstandardens stabilitet. Som Brook og Watkins så rigtigt skriver:

“... oprindeligt var penge et materielt gode – sædvanligvis guld. Guld var det mest salgbare gode på markedet, og en direkte modpol til staters regulerede papirpenge.”

Når stater forhindrer mennesker i at anvende det mest salgbare gode – guld – og erstatter guld med papirpenge, så opstår der behov for lovregulering, når papirpenge bliver til gældsbeviser, som folk tvinges til at acceptere. Hermed konsoliderer staten sin egen eksistensberettigelse.

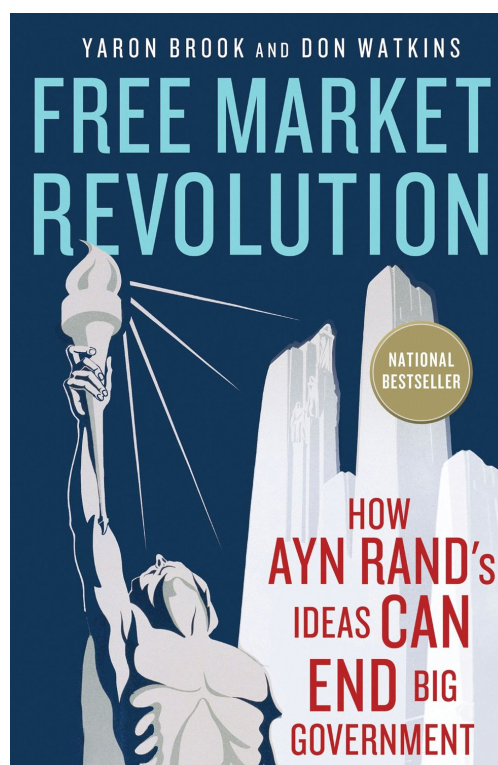
Free Market Revolution behandler også konkurrencens nødvendighed og markedets uophørlige pres på konkurrence, innovation og andre markedsparametre. Med udgangspunkt i en anekdote fra Intels tidlige dage, illustrerer de, hvordan ærlighed, disciplin og fokus er faktorer, der er essentielle i undgåelsen af at blive udkonkurreret på et frit marked.

Bogen er et anvendeligt redskab for de, der allerede er overbevist om kapitalismens dyder, i kampen for at overbevise “de vantro”. Med sin tydelige udlægning af marxismens uretfærdige principper og kendte filosofers understøttelse af disse, samt klokkeklar empiri, der understøtter udlægningen, præsenteres læseren for overbevisende argumenter, der kan anvendes i diskussioner med det voksende antal “statists”, der fylder debatten i Danmark i dag.

Bogen er naturligt nok baseret på den amerikanske økonomiske og politiske udvikling før og efter den nuværende krise. De grundlæggende præmisser for denne udvikling er dog direkte sammenlignelige med de danske forhold.

Det er ikke dermed sagt, at det med bogens argumenter bliver let at overbevise antikapitalister om kapitalismens fordele. De nævnte argumenter er dog så

fundamentalt anderledes end de vante, at de alt andet lige vil lede til nogle interessante debatter.

Boganmeldelse

Daniel Kahnemann: *Thinking Fast and Slow*. 2011.

Af Anders Kruse Olesen

At en psykolog skulle modtage Nobels mindepris i Økonomi, var der ikke mange, der havde forstillet sig. Måske især ikke blandt akademiets økonomer. Men det var alligevel, hvad der skete i 2002, da den israelsk-amerikanske psykolog Daniel Kahneman blev hædret med Nobelprisen (delt med Vernon L. Smith) for sit bidrag indenfor behavioural economics.

Thinking, Fast and Slow er en populærvidenskabelig bog. Og et fremragende eksemplar af slagsen. Den er skrevet i et pædagogisk og letlæseligt sprog, som er forståeligt for andre end psykologer, og den er fyldt med elegante eksempler, som læseren kan prøve af på sig selv.

Bogen tager udgangspunkt i Daniel Kahneman og Amos Tverskys mangeårige forskning i beslutningstagen under usikkerhed. Igennem en række banebrydende eksperimenter opdagede Kahneman og Tversky, at beslutningstagen under usikkerhed afviger fra den traditionelle økonomiske teori – altså, at adfærden hos den økonomiske agent eller homo oeconomicus ikke nødvendigvis er nyttemaksimerende i situationer præget af usikkerhed. I sådanne tilfælde agerer individet i stedet under indflydelse af en række mentale genveje (eller heuristikker, som psykologerne kalder dem), der kan resultere i en systematisk forvrængning af virkeligheden, et såkaldt kognitivt bias.

Intuition eller logisk tænkning

For at forklare dette, beskriver Kahneman indledningsvist, hvorledes vi kan betragte den menneskelige tænkning (omend antropologiserende) som opdelt i to forskellige systemer. System 1, der opererer hurtigt, ubesværet og ubevidst, og som i et vist omfang svarer til det, vi forstår som den menneskelige intuition. Og System 2, der opererer langsomt, besværet, er bevidst kontrolleret, og som nogenlunde svarer til vores logiske tænkning eller ræsonnement. System 1 videregiver kontinuerligt indtryk til System 2, der

godkender eller afviser disse og herfra skaber vores overbevisninger om verden.

Umiddelbart skulle man tro, at vores tænkning hovedsageligt benytter sig af System 2 for at skabe det mest realistiske billede af verden. Men det viser sig, at System 2, udover at være langsomt, også er dovent og hurtigt bliver træt (kaldet 'ego depletion'). Derfor godkender System 2 alt for ofte input fra System 1 uden at have kontrolleret nøjagtigheden af disse indtryk. Dette gør sig især gældende i beslutningstagen under usikkerhed, hvor adgang til information er begrænset. I sådanne situationer er det for System 1 mere afgørende, hvor sammenhængende et narrativ, der kan skabes, end hvor nøjagtig den viden, der ligger til grundlag for historien, er. Det er med andre ord denne kombination af et System 1, der søger sammenhæng og mening og et System 2, der ofte er for dovent eller for træt til at kontrollere System 1, der medfører, at vi som mennesker stoler lidt for meget på vores intuition og til tider drager forhastede konklusioner i situationer præget af usikkerhed.

Et eksempel kunne være et simpelt regnestykke. En baseball og et baseball bat koster tilsammen \$1.10. Battet koster en dollar mere end bolden. Hvad koster bolden? For de fleste vil intuitionen svare 10 ¢, hvilket også er det mest appellerende svar. System 1 har afgivet sit svar, og System 2 lader dette intuitive, men åbenlyst forkerte svar passere, og vi har hermed truffet en fejlagtig beslutning (det rigtige svar er selvfølgelig 5 ¢). Men umiddelbart giver det jo god mening og for de fleste, kommer svaret hurtigt, ubesværet og ikke mindst intuitivt.

Mentale genveje til systematiske fejl

Efter en grundig gennemgang af tænkningens tvæeggede natur bevæger Kahneman sig over til en detaljeret beskrivelse af en række af de mest grundlæggende kognitive biaser som eksempelvis the law of small numbers, ankring, repræsentation og

tilgængelighed. Alle sammen mentale genveje, der kan resultere i systematiske fejl i dine repræsentationer af verden. Og som vil påvirke din beslutningstagen i en uheldig retning. Det vil være for vidtspændende at gennemgå dem alle her, men kapitlerne om kognitive biaser er underholdende at læse og er fyldt med eksempler, som læseren kan prøve af på sig selv. Efter denne gennemgang af mentale genveje betragtes en række af de konkrete konsekvenser dette kan have for vores beslutningstagen.

Lad os vende tilbage til nuanceringen af adfærden hos den økonomiske agent i den traditionelle økonomiske teori. Hvis vi for et øjeblik forestiller os beslutningstagen i en situation præget af usikkerhed, argumenterer traditionel økonomisk teori for, at den individuelle agents risikoadfærd afhænger af nytteværdien som beskrevet i *expected utility hypothesis* – altså, at agenten udelukkende betragter absolut velstand.

I skarp kontrast hertil viser Kahneman og Tverskys forskning (især *prospect theory* som blev anerkendt med Nobels mindepris i Økonomi), at agenten er påvirket af en række mentale genveje. Som udgangspunkt informerer agenten sig ved at etablere et givet referencepunkt, hvorfra mulige resultater sammenlignes. Det særlige ved denne psykologiske evaluering er imidlertid, at tab og gevinst ikke vurderes ens. Et par simple spørgsmål kan illustrere dette; A) Vil du helst modtage \$900 med sikkerhed eller vinde \$1.000 med 90% sandsynlighed?; B) Vil du helst tabe \$900 med sikkerhed eller tabe \$1.000 med 90% sandsynlighed? De fleste mennesker er risikoaverse i spørgsmål A), hvilket indikerer, at den subjektive værdi af \$900 i lommen opleves som langt større end 90% chance for at vinde \$1.000.

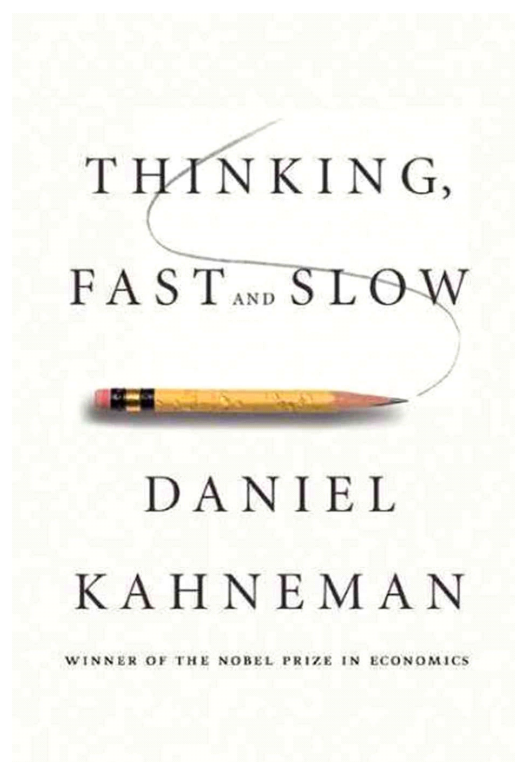
Dette er i og for sig i overensstemmelse med klassisk økonomisk teori. Men i spørgsmål B) vælger de fleste en risikosøgende adfærd, da den negative værdi af at tabe \$900 med sikkerhed opleves som værre end 90% risiko for at tabe \$1.000, og dermed ophører overensstemmelsen med den gængse teori. Dette viser for det første, at beslutningstageren tager udgangspunkt i ændringer i velstand relativt i forhold til et givet referencepunkt i stedet for i forhold til absolut velstand. For det andet medfører det, at værdifunktionen bliver s-formet og asymmetrisk, hvilket indikerer en aftagende følsomhed for ændringer i både tab og gevinst.

Denne indsigt har blandt andet bidraget til vores forståelse af en række observationer i den virkelige verden som for eksempel tendensen til, at investorer sælger aktier, der stiger, men beholder aktier, der falder (den såkaldte dispositionseffekt), og at investorer skifter fra

risikoaversion til risikosøgen, når prospektet formuleres som et tab (den såkaldte refleksionseffekt).

Thinking, Fast and Slow er en fremragende bog. Den bidrager til en sammenhængende forståelse af menneskelig beslutningstagen under usikkerhed – en velfunderet psykologisk indsigt, der er anvendelig både i forhold til din dagligdag, dit arbejde og ikke mindst næste gang, du befinder dig i en situation, hvor du skal træffe en beslutning. Alt i alt en læseværdig bog.

Daniel Kahneman: "Thinking, Fast and Slow." Penguin Books, 499 sider.

Vil du skrive i Libertas?

Indlæg

Har du lyst til at skrive en artikel til et af de kommende temanumre, så henvend dig til redaktøren. Redaktionen modtager meget gerne artikler, anmeldelser, noveller, essays og illustrationer – men påtager sig intet ansvar for materiale, tilsendt uopfordret. Nedenfor er angivet de kommende temanumre af Libertas. Der er mulighed for at bringe artikler udenfor tema.

Indlæg sendes til redaktøren på: torbenmarkp@hotmail.com

Skrivevejledning

- Alle indlæg skal være skrevet i Word-format
- Kort resumé på maks. 100 ord.
- Kort forfatterbiografi på maks. 35 ord
- Artikler må gerne indeholde illustrationer, figurer og tabeller som jpg-filer eller lignende
- Noter angives som slutnoter
- Der anføres kilder for alle direkte refererede eller citerede kilde.
- Litteraturhenvisninger i teksten anføres som eksempelvis: Friedman (1990,1992).
- Litteraturliste til sidst i artiklen. Litteraturhenvisninger anføres alfabetisk efter forfatter efternavn og som nedenstående eksempler:

Litteratur

Friedman, Milton (1990): "Bimetallism revisited," *Journal of Economic Perspectives*, 4, 85-104.

Friedman, Milton (1992): *Money Mischief. Episodes in Monetary History*. New York.

Kommende numre af Libertas

Nr. 55. Juni 2013: Liberalisme - en introduktion

Deadline: 15. maj 2013

Konference: Fredag d. 7. juni 2013, Adam Smith middag og Adam Smith prisuddeling

Nr. 56. Oktober 2013: 1776 og 1789 - Frihedsrevolutionerne i USA og Frankrig

Deadline: 23. september 2013

Konference: Lørdag d.26. oktober 2013

Nr. 57. Februar 2014: Frihed før liberalismen II

Deadline: 13. januar 2014

Konference: Lørdag d. 22. februar 2014

Nr. 58. Juni 2014: Nyere tendenser i liberalismen

Deadline: 5. maj. 2014

Konference: Lørdag d. 7. juni 2014, Adam Smith middag

Bidragydere til dette nummer

Casper Hunnerup Dahl, Ph.D. i statskundskab, cand.scient.pol. fra Københavns Universitet, projektansat forsker i CEPOS. Har været gæsteforsker ved Princeton University. Har bidraget til antologien "89'erne - Politiske visioner fra en borger-lig revolution" og har skrevet flere kronikker i danske dagblade.

Jens Emil Eistrup, bachelorstuderende i filosofi ved Københavns Universitet. Medlem af Libertas' redaktion.

Johan J.R. Espersen filosofistuderende ved Københavns Universitet og bidragsyder til antologien *89'erne*. Medlem af Libertas' redaktion.

Karl Iver Dahl-Madsen, civilingeniør i kemi. Har været professionel rådgiver inden for miljø og akvakultur. Efter en afstikker som universitetslærer på Asian Institute of Technology, er han nu formand for dansk akvakultur og formand for Institut for Fremtidsforskning.

Lasse Birk Olesen (f. 1987) er diplomingeniør fra Danmarks Tekniske Universitet og indehaver af virksomheden Bitcoin Nordic.

Otto Brøns-Petersen, født 1961, cand. polit. Har skrevet en række artikler og bidrag til bøger om økonomi, politologi og politisk teori, herunder "Nyliberalisme" i "Klassisk og Moderne Politisk Teori" (Hans Reitzels Forlag). Har undervist i statskundskab på Københavns Universitet. Medstifter af Libertas.

Ryan Smith er videnskabsjournalist og forfatter. Medlem af Libertas redaktion.

Anders Kruse Olesen (f. 1977), cand.psych. med speciale indenfor erhvervspsykologi.

Annie Vinther Sanz er 43 og mor til fire. Bruger megen fritid på at debattere politik på Facebook, 180grader, LinkedIn og andre medier. Annie er en stor fortaler for laissez faire kapitalisme, og hun læner sig ofte op ad Ayn Rands filosofi om objektivisme.

Kristian Bergqvist 32 år, har studeret biokemi på Københavns universitet, arbejdet som cykelsmed på TEC. Er en eklektisk, videnssøgende, iderig entreprenørtype med stærkt tiltro til ideen om, at et samfund bedst udvikler sig under frivilligt ansvar for eget bedste.

Selskabet Libertas

Libertas er en uafhængig og ikke partipolitisk gruppe af individer, bragt sammen i arbejdet for et åbent samfund baseret på den frie tanke og den frie markedsøkonomi samt troen på hvert enkelt menneskes værdighed og integritet som absolutte værdier.

Redaktør

Torben Mark Pedersen, torbenmarkp@hotmail.com

Sekretær

Niels Westy Munch-Holbek, info@libertas.dk

Forretningsfører (medlemskab og regnskab)

Chresten E. Heide-Anderson,
ChrestenHeideAnderson@gmail.com

Hjemmeside: www.libertas.dk

Præsidium

Bo Andersen, Chresten Heide-Anderson, Christopher Arzrouni, Rasmus Bartholdy, Otto Brøns-Petersen, Jacob Wimpffen Bræstrup, Morten Carmel, Villy Dall, Flemming Friese-Jensen, Nikolaj Gammeltoft, Hans Christian Hansen, Jens Frederik Hansen, Nicolai Heering, Morten Holm, Gunnar Jacobsen, Palle Steen Jensen, Thomas Breitenbach Jensen, Tage Sværke Jessen, Martin Jul, David B. Karsbøl, Mikkel Kroglund, Peter Kurrild-Klitgaard, Kristian Kyndi Laursen, Niels Westy Munch-Holbek, Mikael Bonde Nielsen, Rasmus Dalsgaard Nielsen, Torben Mark Pedersen, Dan Terkildsen, Anders Wivel, Sune Wæsel, Finn Ziegler.

Bliv medlem

MEDLEMSKAB koster 220 kr. for 2013.

- Indsæt beløbet på konto nr. 1551-8080577

- send en e-mail med navn, adresse og e-mail til:
ChrestenHeideAnderson@gmail.com

Den synlige hånd

Ytringsfrihed, men...

Af Johan J.R. Espersen

Den 5. februar 2013 blev Lars Hedegaard forsøgt myrdet ved sit hjem på Frederiksberg. Heldigvis fumlede attentatmanden med pistolen, hvorefter den 70-årige islamkritiker ikke tøvede med at returnere med en hæderlig knytnæve. Det reddede formentlig Hedegaards liv.

Attentatmandens motiv er endnu ikke fastlagt, men det vil være en stor overraskelse, hvis mordforsøget ikke hænger sammen med Hedegaards mangeårige virke som stædig kritiker af islam. Attentatet er altså med al sandsynlighed et forsøg på at lukke munden på Hedegaard.

Man kunne forestille sig, at alle landets politikere og debattører i kølvandet på det afskyelige attentat ubetinget ville forsvare Hedegaard og hans ret til at ytre sig. Når de ikke fortaber sig i magtspil og studeshandler, lever de trods alt af at pludre løs, og derfor må de formodes at have en vis interesse i, at det er muligt at sige hvad man vil uden at blive skudt efter. De fleste politikere og debattører tog heldigvis også utvetydigt afstand fra attentatet. Fra højre til venstre. Men der var alligevel enkelte, der ikke kunne dy sig for at snige et lille men altafgørende "men" ind i deres afstandtagen. Jeg har udvalgt tre symptomatiske eksempler.

Direktør i Kraka og Danmarks dårligste spåkone Peter Mogensen tog afstand fra attentatet, *men* bemærkede samtidig, at "Hedegaards rabiater synspunkter er drivende for, hvad der har overgået ham." Det er omtrent det samme som at påstå, at kvinder har et medansvar ved voldtægter, hvis de er iført en lårkort kjole.

Religionshistoriker Mikael Rothstein konstaterede, at Hedegaard selvfølgelig har ret til at ytre sig, *men* slog så fast, at "det brutale ord kan virke lige så stærkt som den brutale fysiske voldshandling." Den eneste lillebitte forskel er, at kugler kan gennemhulle hud, ben og vitale organer, mens ord allerhøjest kan give en mild tinnitus.

Prisen for værste "men" går dog til tidligere spindoktor Niels Krause-Kjær, der med en situationsfornekkelse som en plørefuld teenager proklamerede, at godt nok var attentatet mod Hedegaard forfærdende, *men* "vi er alle tilhængere af ytringsfriheden, og de fleste ser den vist ikke truet i Danmark for nu at udtrykke det mildt."

Krause-Kjær tager dog fejl. Vores ytringsfrihed er truet. Politikere og debattører, der er kritiske overfor islam, modtager dødstrusler og lever under politibeskyttelse. Der har været planlagt terrorangreb mod Jyllands-Posten. Kurt Westergaard er forsøgt øksemyrdet. Og senest er Hedegaard altså forsøgt skudt i sin gadedør.

Den offentlige debat kan ikke undgå at blive påvirket af alt dette. Ja, nogle vil måske endda helt holde sig fra at sige deres mening om islam, fordi de frygter for konsekvenserne. Attentatet mod Hedegaard var derfor ikke bare en tilfældig galnings mislykkede mordforsøg. Attentatet var et kalkuleret angreb på vores ret til at sige vores mening. Det er sgu da tydeligvis en trussel mod vores ytringsfrihed – for nu at udtrykke det mildt.

Det har længe været nemt for os at have ytringsfrihed. Vi har ikke måttet risikere noget for at forsvare den. De tider er væk, og lige nu har ytringsfriheden brug for, at vi forsvare den. Men det gør vi ikke ved at tilføje undergravende "men'er". Vi forsvare ytringsfriheden ved at tage ubetinget afstand fra attentatet mod Hedegaard og så ellers gå hårdt til de muslimske mørkemænd, der ønsker at lukke munden på os. Det har ikke noget med takt og tone at gøre. Det er ikke en hyggelig snak over en kop kaffe. Og det er ikke risikofrit. Men hvis vi ikke er villige til at risikere noget, så hylder vi bare ytringsfriheden, som de tre eksempler, men vi forsvare den ikke.